

J. Prieger Gottfried gym. igazgató' uraság

191

A SZÉKELY-UDVARHELYI
ROM. KATH. FŐGYMNAZIUM
TANAINKÖNYVTÁRSÁGA

A

SZÉKELY-UDVARHELYI

KIRÁLYI ÁLLAMI FŐREÁLKOLA

XII. ÉVI

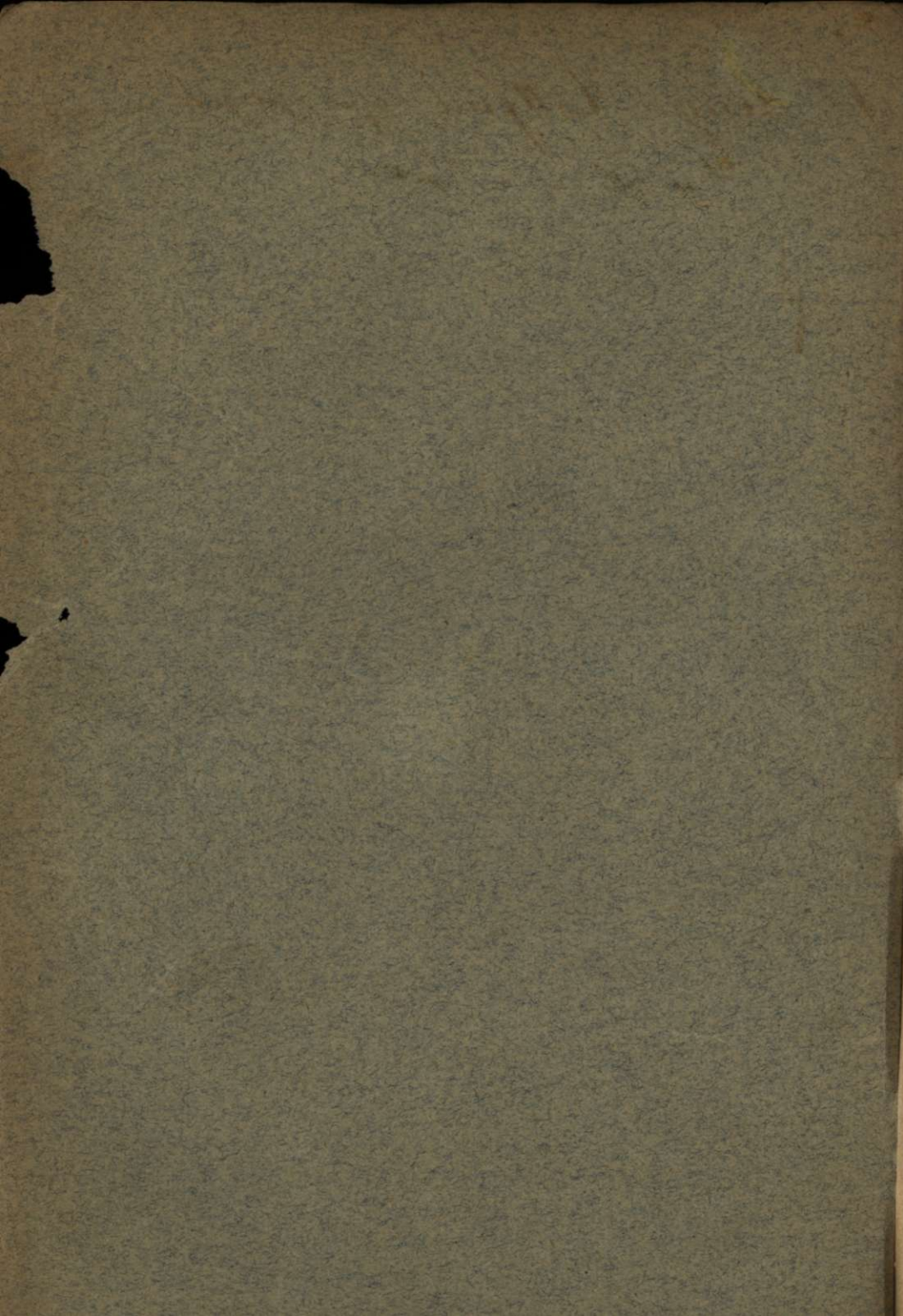
ÉRTESITŐJE

AZ

1882/83. ISKOLAI ÉV VÉGÉN.

SZÉKELY-UDVARHELYTT.
BECSEK DÁNIEL KÖNYVNYOMDÁJÁBÓL.

1883.

A

SZ.-UDVARHELYI

KIRÁLYI ÁLLAMI FŐREÁLSKOLA

XII. ÉVI

ÉRTESITŐJE

AZ

1882/83. ISKOLAI ÉV VÉGÉN.

SZÉKELY-UDVARHELYT,
BECSEK DÁNIEL KÖNYVNYOMDÁJÁBÓL.

1883.

Dr. Bergmann Fr. Vilmos új allitterációi elméletének magyarázata
alkalmazása és jelentősége,
a magyar és ó-germán nyelvek költészetében.

Dr. Vajda Emilről.

A verstan, illetve a rimtan egyik legérdekesebb része az előrim (allitteráció), mely a rhythmusi esetlés egyik főtenyezője egyszersmind. Az időmértékes és ütemes költészetnek is egyik főcélja lévén a rhythmusi esetlés, ezt, a szótágok szabályos menetén és arányos váltakozásán kívül, leginkább az előrim — kevésbé a közép- és végrim — tapintatos használata által érhetni el.

Az előrim a rhythmusi esetlés egyik főtenyezője.

Az előrim ősi jelenség a költészetben, és leginkább zsenge korában divott.

Az előrim az európai művelt nyelvek ősi költészetében igen gyakori, sőt az ó-germán nyelvek általános jellegévé vált. Ebből következik az az általános elv, melyet az ó-germán nyelvek formáját meghatározva, felállítottak.

Az előrim mint általános jelleg.

„Kivétel nélkül minden ó-germán költemény a 9-ik százig, az ismeretes 8 ütemű epikai előrimos hosszú sorokban van szerkesztve.“

Az ó-germán költemények általános formája.

Ez általános érvényű tétel kimondása elég ok volt arra, hogy minél többen foglalkozzanak az ősi költészet eme mindenestre érdekes jelenségével. Sokan, sokat irtak; megállapítottak egy elvet, felállítottak különböző tételeket, és ezeket az idő folyamán részint tökéletesítették, részben kiegészítették.

A legújabb tétel, és egészen új felfogás, mely e kérdést illeti, a Bergmané; ki, mint a strassburgi egyet. tanára, igen sok időn át foglalkozott e tételek teljessé, és fokozatosan tökéletesebbé tételének módjával.

Dr. Bergmann egészen új elméletet állítván fel, eltér az eddigi magyarázatoktól és felfogásoktól.

Ez új elmélet életrevalóságának kimutatását, magyarázatát, s a magyar és ó-germán nyelvekben való jelentősége kifejtését megkísérteni, jelen értekezés feladata.

Mielőtt Bergmann új elméletét ismertetném és alkalmaznám; szükségesnek vélem, az előírnét érdeklő eddigi nézetekre is futó pillantást vetni, ki akarván tüntetni ezáltal az új elmélet előnyeit a régiekével szemben.

Az előírnét illető legregibb nézetek. Wormius. Miután az előírn az ó-germán nyelvek általános jellege, ennek szépsége és gazdagsága feltűnván, az ó-izlandi tudósok irtak legelőbb e tárgyról. Wormius 1636-ban már kiadja ó-izlandi (skandináv) philologusok nézeti alapján szerkesztett „Literatura Runica“ cz. művét, mely csakhamar 2. kiadást ért. 1633-ban 4°, és 1651-ben in folio adván ki alapvető munkáját.

Igy keletkezett az általános érdeklődés, e munka által felébresztve; és ez alapon keletkeztek a különböző vélemények, melyek rövid idő alatt egész irodalomná fejlődtek.

Tér szűke nem engedi az apróbb dolgozatok ismertetését, és így csak az alapvető és rendszeresen dolgozott műveket ismertetem; ezek aztán fölöslegessé teszik a kisebb munkákat, miután előbbiekben összegezve benne foglaltatnak.

1636—1811-ig ugyanazon elvet hirdetik, bár hovatovább részletesebben fejtegetve, de ugyanazon régi formákat hangoztatva.

Rask Erasmus Christian. Tulajdonképpen rendszeres műnek csak Rask Erasmus Christiánnak 1811-ben dán nyelven irt műve ¹ tekinthető. Innen Percy merithette Percy is Plowmanhoz irt essayében az adatokat.

Rask előírn definitio. a. Rask óta — ki az adatok meritésében a régi philologusok vállain áll — terjedt el valóban az a régi nézet, hogy „előírnét valamely sorban, csakis azonos mássalhangzón vagy magánhangzón kezdődő szókalkolhatnak.“ E nézetet és tételt Rask felveszi, ismerteti, alkalmazza, számos példával bizonyítván állításai igazságát.

¹ Vejledning til det Islandske aller gamle nordiske Sprøg. (Kjöbenhavn. 1811).

Később Rask, Afzeliusnak ajánlott, svéd nyelven írt nyelvtanában ¹ (előbbi mű bővített kidolgozása) ugyanazokat az elveket hangoztatja.

Rask említett átdolgozott művében következőleg értelmezi az előrímet, 250-dik lapon: „Alliterationen består deruti, att i de två sammanhörande raderna (visuf jördbúngr) förakomma tre ord, de två böra finnas i den första, och det tredje i början af andra raden.“

Rasknak előrímet illető nézetei.

(Azaz: az alliteráció abban áll, miszerint két egymáshoz tartozó verssorban ² 3 azonos hangú szó jön elő, melyek közül kettő az első, egy a második sorban található.“)

Pl. *Farvel, fagnadhar,*
fold ag heilla.

(Újfn. Fahrt wohl fluren, der Freund und Wonne).

2. A két egymáshoz tartozó sor első felében két oly szó jön elő, mely ugyanazon hangzóval kezdődik, ezeket stúdhla-nak (stütze, stolle, mellékoszlop, nebenstab), a második felében előjövő szót hoefudhstafr-nek (hauptstab, főoszlop) nevezzük az ó-izlandiban.

3. Ha a sorok nagyon rövidek, akkor az egyik mellékoszlop hiányozhatik, ³ a főoszlop soha.

Pl. *Se spíóti thvi*
er spentu vidhar
greiper Herwardhar
vidh grenitré jafuat.

4. A milyen hangzóval kezdődik a sor második felében levő szó, olyan azonos hangzóval kell a sor első felében levő egy vagy

¹ Anvisning till Isländskaan eller nordiske Fornspräket från Danskan . . . omarbetad. Stockholm (grahn) 1818. 249 — 275 lapjain.

² Megjegyzem hogy a két rövid sor említése alatt, az ó-izlandi költészetben egy hosszú sor értendő. A 8 ütemű előrímes sor van két szakaszra osztva. Ez alapján mondja Rask „két egymáshoz tartozó verssorban.“

³ Megjegyzem, hogy nem a sor rövidege okozza azt, hogy egyik oszlop hiányzik, miként Rask állítja; mert hiszen az ó-germán költészet általános versformája a 8 ütemű előrímes hosszú epikai sor, mely a legkövetkezetesebben van használva. Hanem a költő határozza azt meg, és az főképp, mily situációt akar a rhythmusi cesetléssel szemléltetővé tenni.

több szóknak is kezdődnie. A mellékoszlopok közül egy hiányozhatik, de a főszlopnak soha sem szabad hiányoznia.

5. Assonanz (közérim) kétféle: u. m. egész és félközérim, pl.:

*Fastordhr skyli firdha
fengsael vera thengill
Haefir heit at rjufa
hjaldur mognudhr! thér aldri.*

Egész vagy teljes közérim van a második és negyedik sorban, miután mind a magánhangzók, mind a mássalhangzók azonosok; fél vagy nem teljes közérim van az 1-ső és 3-ik sorban.

6. Végrim is kétféle: egész és fél rim.

Pl.: Skaldhelgarimr-ben (24 l.)

*Katla féek i knerri setur
Kaupmenn sátu i Noreg vetur;
gunnar bjuggu graenlands far
geck hún thángat sem farman war.
Ferdhast vill hún flaustri i,
farmann tók ei skjótt á thvi;
stýrimanni stoltar fljóðh
steypiti i keltu miklum sjóðh.*

Ujfnémet interlinearis versioja:

*Katla zu Kajüte eilte
Kaufmannschaft in Norweg weilte,
Baute schnell ein Grönlandschiff
Die schöne hin zum Kaufhorrn lief.
Sehen mit die sie will
Säumend schwieg der Kaufherr still;
Grosse Summen Geldes dann
Gab die Maid dem Steuermann.*

E kis részletben az 1-ső és 2-dik, a 3-dik és 4-dik sor között teljes rim van; az 5—6 és 7—8 sorok közt fél végrim. Ha a sor második felében előjövő főszlop kettős mássalhangzóval vagy magánhangzóval kezdődik, akkor a sor első felében lévő két szónak is ugyanazon kettős mássalhangzóval vagy magánhangzóval kell kezdődnie.

Ezek volnának röviden összevonva a főelvek, melyeket említ.

Rask₂ szerint tehát az előrim nem egyéb, mint pusztán bok-Betürim. stafrim, (buchstabreim) azaz betürim.

Ez alapelveket fogadták el a legkitünőbb skandináv philológusok, mint Bugge, Grundwig stb. és mások; mint J. Grimm, Lachmann, Bartsch, Schmeller, Grimm W., Wackernagel és még számosan; bárha az elsoroltak egyenként a nyelvtudomány különböző ágaiban, maradandó becsü műveikkel, nagy érdemeket szereztek.

Holtzmann és Bergmann új elméletei, kik az ó-izlandi köl- Holtzmann
Adolf.
tészettel évtizedeken foglalkoztak, eltérők.

Holtzmann A. 1870-ben elhunyt heidelbergi tanár „Die aelttere Edda“ cz. terjedelmes művében felhozott új elvei, annyiban korszak alkotók, a mennyiben az eposz elméletét illetik.

Az eddigi elmélet azonban hibás Bergmann szerint, mert az Az eddigi
hibás nézet.
előrim tárgyalásánál nem vették tekintetbe a mássalhangzók mellett közvetlenül fekvő magánhangzókat; pusztán mássalhangzókat rimeltetnek, a mikor ezek phonotikailag se léteznek jóformán, annál kevésbé rhythmikailag.

B. új elmélete, mely azonban 1875-ben megjelent művében ¹Bergmann csak alkalmilag van felhozva, a következő: „a szók elején előjövő új elmélete. mássalhangzók a közvetlenül mellettök fekvő magánhangzókkal együtt teszik a valódi előrimet.“

Ennyi az új elmélet; rövid, de sokat mondó. E rövid tételben ki van fejezve, hogy az előrimet mással- és magánhangzókból alakult szótagok képezik. Nincs tehát betürim, hanem szótagos előrim.

Nézzük pl. az Áttilával foglalkozó egyik ó-izlandi dalszövegnek az Példák.
„Atlamál“-nak 76 str. 1. sorát:

Brá tha barnoesku / broedhra in kapps vinna

Skiptit skapluga / skar hón á hálls bádha.

E példakul felhozott két sorban nem a *b* és *sk* rimelnek az új elmélet szerint, hanem az első sorban *brá*, *bar*, *broe*; a másodikban *skip*, *skap*, *skar*.

---

¹ Bergmann Fr. V. Dr. „Vegtamskvidha“ (Weggewohnts Lied) stb. Strassb. 1875. 15 és köv. lapjain.

Vagy pl. az ó-szász eposz „Héliand“ 4302. sora

*Godes engilos / thie for imu geginwarde
simlun sindun / sie it ók giséggian ni mugun ¹,
te uâron mid iró wordun / hvan that giweðhan skulí.*

E részletben is, az első sorban god. gil. gin; a másodikban sim, sin, sin, a harmadikban wár, wor, wer rimeluek.

Vagy pl. „Bezerédi nótájá“-ban (a kurucz dalokból)

*Sárvár alatt sűrű berek a csere
leskelődő labanczokkal van tele,
sűrű berek még sincs anyyi levele,
mint a menynyi lompos labancz bujt bele.*

Vagy Vörösmartynál

zöld ágon gili zokogva bug

az ö, á, i, o, u változatos magánhangzó mily szépen érzékelteti a madár hangját.

Vagy: csacska csermely félve csörren;

vagy Arany J. „Bajusz“ cz. vig elbeszélő költeményében:

*száll a szikra fojt a füst
fő a fürdő forr az üst,*

mily szemlélhetővé teszi kitünő költőnk a sz. kettőztetésével az á, i, ll hangzókkal a szikra sziporkázását, felszállását; végre az f és ü, ö, o és r-ekkel a forrást, mintha hallanók a víz bugyogását.

E példákbl azt hiszem világosan látható és kiérőzhető az új elmélet mivolta, de az is, hogy mennyire más a szótagos előrim a magánhangzók kellemes csengésű festői változatosságukkal, miut a pusztá mássalhangzók, melyek magokra soha se ecsetelnének oly hiven, ha a különböző magánhangzók váltakozása nem tenné zeneileg dallamossá, kedvessé a sor menetét. ², ³

A rhythmusi ecsetlés szépségére méltó külön felemlítésre a „Héliand“ ó-szász eposz 4319 sora:

Than thorrót thiu thiod / thurch that getcing mikil.

---

¹ A magánhangzók változása csak az előrim szépségének fokozására van. Ily nézetben vannak Rask, Mönich. Ersch és Gruber „Encycl“ Isländische Lit. cz. ért. Rossetlet-nek, a. II. Sect. 287. l.

² Minkvitz Joh. „Lehrbuch der rhythmischen malerei.“ 2. aufl. Leipz. 1858.

³ Minkvitz Joh. Dr. (prof. an der Univ. Leipzig) „Katechismus der deutschen Verslehre.“ Leipz. 1878.

Itt egyetlen sorban 7 egymásra következő ütemben a *th* dentalis aspirata ismétlése által, a költő a situationak (pestis festése) megfelelően, a nehéz szuszogást, a kiut; a különböző magánhangzókkal a jajgatást; (a magasabbakkal a rivást, sirást) és az egymást gyorsan ütemről ütemre követő előrimmel a pusztító dögvészben gyorsan elhullókat érzékelteti.

Vajjon kitűnne vagy érezhető volna-e a felhozott sor szépsége, ha az új elméletet nem ismernők? aligha; s így vagyunk a többi költemények verssoraival is.

Az említett és megmagyarázott új elmélet után, térjünk át Bergmann osztályzásaira. Három nagy osztályt különböztet meg, elnevezvén azokat saját maga alkotta műszókkal; melyek már magokban véve is nagy nyereségnek tekintendők; a menyiben a tudomány terén, a szövevényesebb viszonyok tömkelegében rendet csinálni, kétségkívül nagy érdem; melyet, új igazságok felállítása mellett szerezhet valaki magának.

1. Anlautende alliteration (előrim.)
2. Inlautende „ (középrim.)
3. Anslautende „ (végrim.)

Bergmann
osztályzása.

Az előrim felosztható:

1. Hármás előrim, mely kétféle magán- és mássalhangzói. Ez osztály leggyakoribb az ó-germán nyelvek költészetében, a mint az, az ó-izlandi költészet tárgyalásánál adott és az előrim gazdagságát kimutató táblázatomból kitűnik.

2. Kettős előrim, midőn két előrimes szó fordul elő egy hosszú sorban.

3. Keresztes előrim. Két változatlan jön elő, következő schema szerint a . . . b/a . . . b; vagy ab/ba.

4. Ellentétes előrim (disjunctiv.) midőn ugyanazon előtaggal bíró szók disjunctive rimelnek.

Pl. Atlamál 39 str. III. sorában

hirdha és *hraedha*.

Új osztályozásom.

E felosztásnál megkülönböztetek három alsóbb osztályt t. i.

α) Hármás előrim egy ellentétessel, pl. Atlamál. 39. *frágu froeknum* / *fiör*.

β) Hármás előrim két ellentétessel, pl. Atlamál. 32. *galgi görvallan* / *gridh* . . . .

γ) Kettős előrim 1 ellentétessel, pl. Atlamál, 24.

. . . *glaumr / geira* . . .

Látható, hogy a methatesis phonologiai szerepe is csak ezen a tüneményen alapszik.

Visszhangzó
előrim.

Bergmann említett osztályai kiegészítésül, csatolható még az anklingonde vagy visszhangzó előrim, midőn a rendes hármas előrimen kívül, ezek visszhangjául még kettő vagy három fordul elő ugyanazon sorban, pl. Atlamál 70, III.

tré tekr at hniga / ef höggr tåg undan.

Gyakran 5 tös az előrim, a mint az indulat rhythmusi ecsetlése kisebb vagy nagyobb fokban emelkedik, pl. Héliand-ból:

só manag wislik / word endi giwit mikil.

Az előrim gyakran nemcsak sor feleket, de egész sorokat is köt össze az által, hogy ugyanazon előrim, mely az első sorban uralkodik, az utána következő sorban folytatódik.

Az elősorolt osztályzatokra számos példa lesz adva a III. részben, a hol az előrim új elméletét az összes ó-germán költészetre alkalmazom.

II. Az új elmélet alkalmazása.

Az új
elmélet al-
kalmazása
a magyar
költészetre.

Jellemző ez új elméletnél az, hogy bármely nemzet költészetére is könnyen alkalmazható. Ezt bebizonyítandó, legyen szabad hazánk zengzetes nyelvét, költészetének aranyát e próbáköre alkalmazni.

A magyar költészetben az előrim általában gyakori, a népdalok; népies mondások, példabeszédek, gyermek versikék, közmondások stb. igen gazdagok e tekintetben is.

Példák.
„Pannonia
megvét.”

A legrégebb verses maradványunkban „Pannonia megvétélé-ről” szóló népies versben pl.:

*Felvedeth adtad fejér lovan
És fvedeth aranyos féken;*

továbbá:

*Kelenföldön a Dunán el-kelének¹
Az cseken ök csekének
Az thethemben el fel-thethőnek.*

¹ Az igekötők az előrimnél nem vétetnek figyelembe, csak a tiszta igegyökök. Innén az elnevezés: gyökrim.

„Bezerédi nótájában“, a kurucz dalokból: ¹

Kurucz
dalokból.

Súrvár alatt sűrű berek a csere,
Leskelődő labanczokkal van tele;
Sűrű berek még sincs annyi levele,
Mint a mennyi lompos labancz bujt bele.

Továbbá: A Rávában vértől hiznak a halak,
Véres vízben egymást tátogatnak.

Továbbá: Dicsérgetik Bezerédit, Balogot.
Hogy nekik oly rakott asztalt rakatott.

Az előrim a maga teljességében és gazdagságában Arany Arany
János költészetében tündöklék igazán. Remek balladái hemzseg- János.
nek szebbnél szebb előrimekben. Így pl. „Ágnes asszony“ című
balladájában:

1. Ágnes asszony a patakban fehér lepedőjét mossa,
fehér leplét, véres leplét a futó hab elkapdossa.
2. Csitt te! Csitt te! csibém vére' . . . .
18. Összenéz a bölcs törvényszék hallatára ily panasznak,
Csendesség van. Hallgat a száj, csupán a szemek szavaznak.
19. Eredj haza, szegény asszony! Mosd fehérre mocskos lepled,
Eredj haza. Isten adjon erőt ahhoz és kegyelmet.
22. Virradattól késő estig áll a vízben széke mellett,
Hab zilálja rezgő árnyát, haja fürtét kósza szellet.
26. S Ágnes asszony a patakban régi rongyát mossa mossa,
fehér leple foszlányait a szilaj hab elkapdossa.

„Bor vitéz“-ben:

2. Isten hozzád, édes hölgyem
Bor vitéz már messze vágdat.

„Zács Klárá“-ban:

1. Király asszony kertje kivirult hajnalra.

„Szibinyáni Jánk“-ban:

3. Áll a hajsza, vége hossza nincs vetélgő hegyke dicsnek.
7. Vadcsapáson, vizomláson veri vágja üzi egyre,
A vad olykor hátra horkol, foga csattog, szája résnyi.

¹ Thaly Kálmán „Adalékok a Thököly és Rákóczy kor irod. történetéhez.“ II. k. 184 l. (Budapest, 1872.)

7. „Szondi két apródjában :
Jezusa kezében kész a kegyelem.

„Both Bajnok özvegye“ :
Hunyad alatt egy kis házban
Ült az özvegy, talpig gyászbán,
Mint gyümölcs a fát lehajtja
Nehéz gondja gondolatja
Neveletlen négy magzatja stb.,

majdnem minden versszakasz második fele előrimes.

V. L á s z l ó“-ból :

- I. Sűrű sötét az éj,
Dühöng a déli szél.
II. Az alvó aluszik,
A bujdosó buvik.
10. Oh adj, oh adj nekem
Hűs cseppet, hű csehem.

„R o z g o n y i n é.“

4. Kardot is köt; bársonyövre gyémántos fogantyút,
Piczi piros csizmáira szép ezüst sarkantyút.
5. Csalogatja csemegével Muczi paripáját,
Lebke szellő lebegteti tengerzölg ruháját.

Mily pompásan fejezi ki a lebegést a sok l-lel, és azután az éles e magánhangzó gyakorításával.

9. Szól az ágyu, szokatlanul durva ormán fülnek,
hajóra tűz kanóczok, koszoruk repülnek.

„T ö r ö k B á l i n t“-ból :

12. Hétfő napon hájnal hasadáskor.
24. Török Bálint tétova tekintget.
34. Várja szegényt szerelmes szép nője.

„A z e g r i l e á n y“ cz.-ből :

- III. Rá zene zendül, ropog a dob mélyen,
rá zene zendül, kehely összecsendül,
Magyar és lengyel deli tánczra lendül.

Mily pompásan érzékelteti az ismétlődő zene, zendül, csendül,

a zene zengését, harsogását, az o-val a dob pergését, ropogását. Használó szép hely található a „Daliás idők“ II-ik énekében:

*Zeng a zeneszerszám: tárogató jajgat,
füttyölő sípokhoz nagy tülök kurjongat,
Ropog az apró dob, a tábori böffen stb.*

IV. *Szilaj szél zúgása.*

„Daliás idők“ II. énekéből:

Ott suhogó selyem, puha bolyha bársony;

továbbá: *szeretné neméért, szeretné nevéért,
szeretné ma látott deli személyéért;*

továbbá: *Legelt a sok szép szem a fiatalságon,
Valamint a méhraj, a mézes virágon.*

„Gyermek és szivárvány“ cz. költ.:

*Piros ívű szép szivárvány
koszoruzta keletet;*

továbbá: *kék szemű, de szöghaju;*

továbbá: *ott fejről fővegét is.*

Gyöngyösi István „Kemény Jánosá“-ban is elvéte fordul elő előrim pl.:

Kikkel kedvesének kedvel kedveskedett.

Petőfi költeményeiben is számos szép példa található:

Petőfi S.

*Szabadság, szerelem,
e kettő kell nekem.*

„Hejh Büngözsdi“:

Hóhér kössön hurkot átkozott nyakadon.

„Ki a szabadba“, keresztis előrim, ab/ba

*ki a szabadba! látni a tavaszt,
meglátni a természet színpadát;*

továbbá: *Ki volna énekesnök! köztetek
merész, versenyre kelni ő velet;*

vagy: *Megannyi páholy mindenik bokor,
a melyben ülnek ifju ibolyák,
Miként figyelmes hölgyek hallgatván
a primadonna csattogó dalát;*

továbbá: A kősziklák, e vén kritikusok
Maradnak csak kopáron, hidegen.

„Rég veri már a magyart a teremtő“ cz. költ.:
Hadd szorítsam két kezemmel szívemre,
Hadd szíjam ki édes lelkét csókommal.

„Virít a kikirics.“:

Süt a nap sugára
Halovány orcámra,
Sütni fog maholnap
alacsony síromnak
kis keresztfájára.

„Vándor dalok“:
Vándorlom a világot
végetlen utakon.

Kriza Legszebben mutatkozik az előrim népdalokban, gyermek-
„Vadrózsák.“ mondókákban, közmondásokban, talány beszédekben, pl.:

Kriza „Vadrózsák“ I. kötetéből:

- I. Karcsu termetű virágom
tölled várom boldogságom.
- II. Mongya virág virágnak
Várja végit világnak.
- III. Árva bornyu anyátlan
Pusztá pajta, földetlen,
Három verébnak hat szöme
szenes csutak fekete.
- X. Elől megyen fényecske
Után menyen fejerke
felbogozott farkával.
- XXII. Fehér egyház féllábon áll.
- XXVII. Menyén a medve, morog a mája.
- CIV. Hegyen menyen henderi
Hátán viszi kenderit,
Ha nem szánnám henderit
Moggyujtanám kenderit.

Ugyancsak a „Vadrózsák“-ból közmondások:
Kásának nem kell tollóját keresni.

Ne áss méjjen, mett beletörík az á sod.
Addig kell hántani a hássat a mig jól hámlík.

Más közmondások, melyek maig is használtak :

Bagoly is bíró a barlangjába.
Szemo szőrébe szoktak kaparni.
Szakállos szolgának szó is vereség.
Szegény ember szándékát boldog Isten bírja.
Száz szónak is egy a vége.
Várt leány várat nyer.
Ne szólj szám, nem fáj fejem.
Csipi csóka, varju vágja, kánya kopácsolja.
Csont torony tetején szaru eke szánt.
Vak vezet világtalant.
Vér nom válik rizzé.
Addig hajlitsd a fát mig fiatal.
Addig verd a vasat mig tüzes.
Folt hátán folt.
Szegény ember szerencséje is szegény.
Koldus kenyeret könyök keseritenek.
Könnyü a kepe alatt kalászt keresni.
Kertészkedik mint kecske a káposztában.
Olcsó husnak hig a leve.
Addig szolgád a szó, mig ki nem mondottad.
Ki korán kel, aranyat lel.
Nincs szebb szó az arany pengésnél.
Fehér ház, fekete kenyér.
Sok kéz hamar kész.
A vas is meg-vásik idővel.
Botból nem lesz beretva.
Köd előttöm köd utánnam.
Ért hozzá mint hajdu a harang öntéshez.

Közmondá-
sók.

Erdélyi „Népdalok és mondák“ cz. művében :

228. Adjon Isten

bort buzát, egésséget,
országunkban békességet.

261.

Pej paripám patkószege de fényes,
korcsmárosné szöke lánya de kényes :

Népdalok.

*Száz talléros arany függő fülében,
száz forintos selyem kendő kezében.*

382. *Esik eső szép csendesen csepereg.*

Más népdalokban :

- Káka tövén költ a rucza ;*
v. *Ritka buza, ritka rozs,*
Ritka leány takaros ;
v. *Hej szénára, szénára,*
Széna szakadékra ; .
v. *Tul a Tiszán Tisza szélén ;*
v. *Száll a madár ágrul ágra,*
száll az ének szájról szájra stb.

Gyermek mondókában pl. :

Egyedem begyedem his kendőben
szól a rigó az erdőben,
csir csár Pató Pál
egyki begyki eredj ki, stb.

A felhozott példákból látható, hogy az előrim nálunk is divatozott, de maig is előjön, s igen nagy választékban ; s épen e sok zenével teli népies rhythmus teszi dallamossá, kellemessé, a népdalok menetét.

Arany János „A magyar versidomról“ cz. kitűnő művében ezeket mondja, felhóván előbb egy néhány példát „a gyér nyomok feltüntetésével nem akarom bizonyítani, hogy a betűrim nálunk valaha uralkodó volt ; de hogy a magyar is felvette olykor s általa a hangsúly erősödést kapott, világos.“

Az előrim oly általános jellegéről, mint ez az ó-germán költészetet jellemzi, a magyarban bizonyára szó sem lehet, de csak ma t. i. a közép és új magyarban. Mert hogy ebben a tekintetben mily erőteljes primár költészetnek tekinthető a rokon közép-kún nyelv, azt világosan mutatja a „Codex Cumanicus“¹ középkun nyelv. ²

Közép-kún
quadernario.

¹ Brassai és Metzli „Journal de littérature comparée.“ (Acta comparationis litterarum universarum) XXXVI. sz. vol. IV. Nro 6. 1878.

² Kuun Géza Comes. Quinquaginta Aenigmata Cumanica. Ex cod. Cumanico Bibliotheca ad templum divi Marci Venetiarum. Versionis et notis criticis illustravit. Budapest. Ex Typ. Loc. Franklin. MDCCCLXXXVIII. gr. 8°. 16.

Érdekes kis quadernario a következő talány; latin szövege így hangzik:

„Crescendo crevi,
supra quinque arbores crevi,
argentum meum massavi,
firmiter contorsi.“

A talány trochaean sorokban van:

Biti biti bitidim
Bes agacka bitidim
Konesim guardim
Bekin Beki cirmadim.

Közép-kún.

(Olkinadir).

Újfn. Hoch gewachsen bin ich, hoch,
Wie fünf Baum', und höher noch;
Silbern ganz, weiss von Glanz,
Fest gewunden wie ein Kranz.

(Der Hanfstrick).

Magyarban: Nagyra nőttem jó nagyra
Mint öt fa, még magasbbra,
Ezüstfehér lényem maga,
Koszorúként van fonva.

(Kender).

A latin és görög remekírók műveiben is számos szép példát találhatni az előrimnek: A latin classicusok közül Plautus¹ áll első helyen, Comoediái hemzsegnek a sok szép előrintől.

„Miles Gloriosus“-a bevezetésében mindjárt:

*Curate ut splendor meo sit clupeo clarior
Quam solis radii esse olim, quom sudumst solent;*

Ut ubi usus veniet, contra concerta manu

Prestingat oculorum aciem acri in acie hostibus stb.

A görög classicusok közül Homér áll első helyen. „Iliás“-ában számos példa van: pl. I. 179, 255, 128 stb. II. 485, 682 stb. soraiban.

---

¹ Frid. Lindemannus. T. M. Plauti. Comoediae tres. Captivi. Miles gloriosus. Trinum. Lipsiae. 1864.

E helyen legyen elég ennyi megemlítve. Rendszeres nyomozásokat class. philologusok indíthatnak Bergmann aegise alatt.

De valamint igen szép zenei rhythmust ad az előrim óvatos és alkalmoszerű használata, ép oly idegenszerűvé válik annak tulságos és erőltetett alkalmazása, ugy a magyarban mint minden modern nyelvben egyáltalában.

III. Az- ó-germán versforma.

Az ó-germán
versforma
és az új el-
mélet alkal-
mazása.

Az új elmélet alkalmazása az ó-germán nyelvekre.

Emlitém, hogy az ó-germán nyelvek költészeti emlékei (a 9-ik százig) egy általánosan uralkodó versformában vannak írva. Ez a versforma, a többször említett epikai előrimés 8 ütemű hosszú sor, mely sor az egész ó-germán költészetben nagyon következetesen használt sormetszet által, két egyenlő 4—4 ütemmel bíró félsorra van osztva.

De vizsgáljuk, milyen gazdagon fordulnak elő az előrim különböző osztályai, az ó-germán nyelvek költészetében.

Ó-felnémet nyelvemlékek.

Merseburgi
varázsséne-
kek.

1. Merseburgi két varázssének ¹

(8. százból)

a) I d i s i.

*Éiris sázun idisi / sázun era dúodér;
súmá hápt héptidun / súmá héri lézidun,
sumá clúbódún / umbi cúníowídi:
ínsprinc hápt bundún / ínvár vigándún!*

(Ujfn. int. vers.)

Einst liesen sich Idisi / auf die Erde herab
Einige Haft hefteten / einige das Heer hemmeten,
Einige Klaupten / an Kniestrieken
Entspring den Haftbanden / entfahrl den Kriegerbanden.

¹ K. Müllenhoff und W. Scherer Denkmähler. VIII—XII. Jahrb. 2. auf. Berl. 1878.

b) Balderes volo.

*Phol énde Wódán / vúorún zi hólzá;
 dú wárt dëmo Baldéres vólun / sín vuoz birénkit.
 thú bigúolen Sinthgúnt / Súnna ëra suistér
 thú bigúolen Frúá / Vólla ëra suistér,
 thú bigúolen Wódán / só hë wóla cóndá:
 sóse benrenki / sóse bliótrenki
 sóse lidirenki . . . . .
 bën zi béná / bliót zi bliódá,
 líd zi gelíden / só se gelímidá sin!*

*Phol und Wodan / fuhren zu Walde
 da ward dem Balders' fohlen / sein Fus verrenket.
 Da sprach ihm Sinthgunt / Sonntz ihre Schwester
 da sprach ihn Wodan / wie er wohl konnte;
 so Beinverrenkung, wie Blutverrenkung
 als gliederverrenkung . . . . .
 Bein zu Beine Blut zu Blut
 Glied zu Gliedern, als ob sie geleimt seien!*

E két kis költemény, melyek közül az első 4, a második 9 sorból áll, a 9. százból fenmaradt költői emlék. Tartalma, a mely minden nép költészetében előfordul, az ugynevezett ráolvasási forma; melyet egy földfeletti lény, hatalmával, a csatába készülő harczos szerencséjiért mond, hogy fogságba ne kerüljön; és győztesen jöjjön vissza. A második, egy szép paripa kitört lábának meggyógyulásáért van elmondva. A milyen rövid kis költemény, ép oly gazdag előrimben.

Az első varázsénekben a következők fordulnak elő:

Az 1-ső sor magánhangzói előrim.

A 2-dik elején, közepén és a 3-dik elején oly szépen ismétlődő sumá (egynémoly) szó.

A 3-dik sorban egy kettős előrim 1 ellentétes *clu* és *cün*.

A 4-dik sorban kettős magánhangzói előrim mellett két-tagu teljes végrim.

Legnevezetesebb kincse e költeménynek az, hogy a végrim legrégibb nyomait mutatja.

A második-költemény is változatos előrimben:

1-ső sor kettős mássalhangzói előrim.

2-dik „ kereszt előrim (ab/ba).

3-dik „ kettős mássalhangzói.

4-dik „ „ ellentétes előrim.

5-dik „ „ mássalhangzói előrim.

6-dik „ kereszt előrim (ab/ab).

6. és 7. sorban kéttagu teljes végrim mellett, a szózó háromszor szép ismétlése, mely két sort köt össze, és benrenki, bluotrenki, lidirenki szók utolsó tagjainak összecsengése. Érdekes jelensége ez a compositumok rimelése módjának.

Hildebrand
ének.

2. Hildebrand ének. ¹ ²

(8. százból).

Hildebrand és Hadubrand közti párbajt írja le; az apa 30 évig távol van, hazajöve, fiával, kit nem ismer fel, párbajt vív. 69 sorból áll és előrimben igen változatos. A 11. 65. és 47-dik sor nem rimel. A visszhangzó előrim hiányzik a költeményből. Azonban megvannak:

Magánhangzói hármassalhangzói előrim, 39 sor.

ort widar *orto* / *dú*-bist *dír*, *alter* Hún.

(Spitze wieder spitze / Du bist alter Hunne).

Kettős magánhangzói előrim, 2. sor.

Dhat *sih urhétun* / *aenon muotin*; ilyen található 12, 16, 22, 25, 31, 56, 59, 64 sorokban.

Mássalhangzói hármassalhangzói előrim, 3-dik sor:

Hiltibrant enti Hadubrant ³ / unter herium tuém.

(Hildebrand und Hadubrand / zwischen zwei Heeren).

5, 6, 8, 10, 13, 20, 21, 26, 29, 32, 33, 41, 44, 48, 50, 55, 58, 60, 65, 67, 69 sorokban ily előrim fordul elő.

¹ Sievers E. Hildebrandslied. Halle, 1872.

² Lachmann K. „Ueber das Hildebrandslied.“ Berlin. 1833.

³ A tulajdonneveket is szerették az ősi költészetben az előrim által szorosabbá összefűzni. Így pl. az ó-izlandi u. n. „Götter lieder“-ben: Wodan, Vili, Ve. Askr, Embla stb. Angolszászban pl. Hengist és Horsa. Scyld és Scaf. Finn és Folcwald. Különösen a hősök, herczegek, tulvilági lények, istenek neveit szerették rimelni.

Mássalhangzói kettős előrim pl. 4. sor:

Sunufatarungós / iró saro rihtun,
(Sohn und Vater ihre Waffen richteten).

Ilyen előrim található a 14, 19, 23, 34, 35, 36, 37, 38, 40, 43, 45, 46, 49, 52, 53, 54, 57, 61, 63, 66, 68 sorokban.

Kereszt előrim ab/ab, pl. 24. sor:

fateres mines / friuntlaas man.

Ilyen előrim található a 7, 9, 18, 28, 51, 62 sorokban.

Ellentétes előrim a 21, 55, 8, 62, 57 sorokban, pl.:

helidós ubar bringa / dó sie tó dëró hiltiu ritun.

(Die Helden, über die Ringe / da sie zu dem Kampfe ritten.)

Végrim egytagu 57, 59, 68-diki sorokban:

Az eretiben több sor hézagos lévén, az előrim nehezen osztályozható. De a sor első feléből, az új elmélet segítségével és osztályzatával, könnyű a második felét meghatározni. Ilyen a 29. és 33. sor, melyekben a sor első felében az előrim kettős, és így igen valószínű, hogy a sor második felében lenndő előrimmel, a hármas előrimet alkotják.

3. W e s s o b r u n n i i m a.¹

Wessobrunni
ima.

(9. száz elejéről.)

E kis ima, két részből áll; az első ütemes előrimes sorokból áll, a második rész próza. 12 sor nem előrimel. A 4 és 14 sorban hézag van. A következő előrimnek jönnek elő:

Magánhangzói 3-as előrim pl. 7. sor:

enti dó wás dër eino / almahtico cot,
(und da war der eine / almächtige gott.)

Magánhangzói kettős előrim, a 10 sorban.

cot almahtico / dú himil enti érda gaworahtós,
(gott almächtig / du himmel und erde schufest (wirktest.)

Mássalhangzói hármas előrim pl. 8 sorban.

mannó miltisto / enti dár wárum auh manaké.
(der Männer wildester / und da waren auch manche.)

Ilyen előrim található 1 3 6 sorokban.

¹ „Wessobrunner gebet“ (Herausg. u. erläutert von J. A. Schmeller. München, 1832.

Mássalhangzói kettős előrim pl. 5. sorban,
 noh *máno* ni liuhta / noh *dër máreo* seo.
 9, 11, 13, 15, 16 sorokban szintén ilyen előrim.
 Ellentétes előrim van a 2 sorban.
 Végrim 15, 16 sorokban.
 Kereszt; visszhangzó előrimek és assonanzok hiányzanak.

Muspilli.

4. M u s p i l l i .¹

A míg a Wessobrunni imában, a világ keletkezésére van a költemény elején utalás, addig itt a világvége és az ítélet napja van tárgyalva. Az elnevezés spildan-ból ered, mely annyit tesz, mint vész, végleges rombolás, stb. a mudszó annyi mint fa; az egész elnevezés költői tropus. Azaz: az emésztő tűz mindent tönkre tesz.

Némely író azon volt, hogy az általános formaként szereplő, 8 ütemű előrimos hosszú sort, egyszerűsítse 4 ütemes rövid szaggatott sorokká. Ez újítók közé tartozik Vetter; ki terjedelmes monographiában² igyekszik elvét érvényre emelni. Azonban Holtzmann és Bergmann megadták a helyes utat akkor, midőn az ó-izlandi dalokat, melyek rövid szaggatott 4 ütemű sorokban írvák, interlinearis versioju fordításaikban a rendes hosszú 8 ütemű formát használják. Nem fogadható el Vetter elve: 1-ször, mert a 4 ütemű szaggatott sorok nem felelnek meg az eposzi sor méltóságos menetének; 2-szor a két felsorban előjövő előrim, leginkább mutatja a sorok egygyé tételét, és szoros viszonyát. 3-szor, sem formai sem logikai összefüggésükéül fogva nem választhatók szét a hosszú epical 8 ütemű sorok. 4-szer Ellent mond e nézetnek az összes ó-germán költészet formája, mely következetesen mindenütt egyenlő. A sorok tehát szétválaszthatatlanok. Az újítás fölösleges.

Ez elv után, mely a levegőben elhangzott, a Muspilli szövegét adja, de néhol hibásan jelöli ki az előrimet. Állanak bizonyítékul a hibásan felvett sorok.

¹ „Muspilli“ Bruchstück einer althochdeutschen alliterierender Dichtung vom Ende der Welt, herausgegeben v. J. A. Schmeller, 1832.

² Vetter Ferd. „Zum Muspilli und zur germanischen alliterations Poesie“
 Metrisches Kritisch dogmatisches. Wien 1872. 127 8°.

7 sorban kettős előrimet vesz fel e pl.:

zu *wederems herie* / si *gi-halót* * *wërde*

pedig világosan látható, hogy kereszttrim jön elő és pedig ily kép-
letben ab/ba. A mondatban legfontosabb szóra esik az előrim
rendesen; itt az igére esik; mégis kettős előrimet vesz fel.

Hibás az előrim kijegyzése a következő sorokban:

8 sor *wantu ipu sia daz satanarzes* / *ki-sindi ki-vimit*
kettős előrimet veszzen fel, pedig a legszebb kereszttrim fordul
elő, ily képletben ab/ba. Eltekintve attól, hogy mint régi állás-
ponton álló, betűrimet vesz fel.

A 13. sorban kivan hagyva a kettős előrim.

Die pringet sia új / *sár in* himiló *rihhi*.

A 39. sorban kereszt előrim van, nem 3-as előrim ab/ab.

der warch ist ki-wáfanit / *denne wirdit* untar in *wie* arhapan.
(Ujfn. *der Wolff ist gewaffnet* / *dann wird unter ihnen kampff*
erhoben.)

57-ik sorban 3-as mássalh. előrim helyett kettőst vett föl,
dár ni mac denne *mák* andremo / *helfan vora dëma muspille*
(Da vermag nicht Verwandter dem andern / *zuhelfen vordem*
Weltbrand.)

65-ik sorban 2-ös előrim helyett visszhangzó előrimet vehet-
ni fel,

denne nu darf ér *sorgen* / *denne* ér *zederu suonu quimit*.

66 sorban 3-as előrim helyett kereszt előrimet vehetni fel.

ab/ba nu weizder wénago man / *wielihan wartil* ér *hábét*.

94. sorban kettős helyett kereszt előrim van.

Assonanz 37 jön elő; 3. végrim.

5. Ó-izlandi költészet.

(Edda dalok ¹)

Ó-izlandi
költészet.

Az ó-germán nyelvek közül, az előrim szépségét és gazdag
változatát tekintve, az Edda dalok első helyen érdemelnek emli-
tést. Az Edda dalok annyival is inkább érdekelnek bennünket,
mert két legszebb dala, a világhódító Attila címét viseli; és ő
róla énekel.

* Említém, hogy az előrim kijelölése alkalmával az igekötők nem jön-
nek tekintetbe.

¹ Hildebránd K. „Edda.“ Paderborn. 1876.

Ritka férfi, ki oly hírnévnek örvendett volna mint Attila; nem csoda, hogy világot rendítő hatalmának híre, tőlünk távol éjszakon fekvő „Thule“ szigetére is elhatott, itt is megénekeltetett.

Itt egy kis kitérést engedek magamnak, mely az ó-izlandi Edda dalok megértése czéljából szükséges.

A különböző nemzetek dalnokai átvették és átveszik egymástól nemzeti hagyományaikat, nevezetesebb mondáikat, és azokat saját izlésök szerint, saját nemzeti beléletek kedélyével összhangzásba hozva, dolgozzák fel.

A X. százban megnépesült Izland-szigetére nyomuló és skandináv elemhez tartozó normannok is, hiven megőrizve nemzeti hagyományaikat, jellemöket, szokásaikat, jöttek át; és pedig a nép színe java, az arisztokraták; és velök a tudomány és művészet iránti hajlam és lelkesedés.

És bár a kivándorlókra nagy pénzbírság volt róva, mindennek daczára 50—60 évig tartott.

A skaldok dalai és énekei, melyeket magukkal hoztak s melyek szóhagyomány útján nemzedékről nemzedékre, fiuról fiura szállottak, eleintén mint Holtzmann megjegyzi ¹ csak mint *smrtí* (szóhagyomány) irodalom léteztek, s csak később lettek összegyűjtve és kiadva.

Az Edda dalok tehát 5—10 százig már szóhagyományilag szerepeltek, míg végre a 11 százban Saemund által lettek összegyűjtve és kiadva.

Az első a régi Edda (aeltère Edda), mely szerzőjéről Saemund Siegfussonról (ki keleti Islandiában született 1056 és 1139 halt el) „Edda Saemundi“-nak nevezik. Két részből áll, egy mythologiaiból, mely 13 darabból áll; és egy heroicus v. hősi dalokat tartalmazó részből, 11 dallal.

A második, az újabb Edda, mely prózában van írva, és gyűjtőjéről „Snorri Sturlusonról“ „Edda Snorriáná“-nak nevezik.

Minket közelebről csak a régi Edda érdekel, melyet „költői“-nek is neveznek.

Bergmann az Edda dalok tárgyalásánál egy Atli cyclust is különböztet meg, melynek élére a második gudrun dalt teszi. Régibb kiadásokban a dalok rövid sorokban vannak kiadva, s így

¹ Holtzmann A. „Die aeltère Edda.“ Leipzig. Holder. 1875.

nem csoda, hogy az a két dal, mely Attilával foglalkozik, az Atlamál és Atlakvidhával együtt a gyűjtemény végére jutott.

Felosztásom azonban, a mint az egybeállított táblázatból kitűnik, elűt a Bergmanétól, a mennyiben az Atlamált mint egyik legősibb dalt, a gudrun és Atlakvidha dalok előtt tárgyalom. Az edition princeps legódonszerűbb költeménynek tartja.

Az ó-izlandi költészet gazdagságát kimutatandó, legcélszerűbbnek véltem Bergmann elméletét minket közelebből érdeklő dalra, az Atlamálra (Attila v. Attila dala) alkalmazni. A többi dalokból is e módszer és eljárás útján vannak az előrimek kikeresve.

Megjegyzem, Lachmann tagadja ¹ hogy az ó-izlandiban kereszt előrim fordulna elő, és ezt mondja: „die verschränkte oder überschlagende alliteration kommt im Nordischen nie vor.“

• E tagadó nézetnek azonban ellent mond az ó-izlandi költészet előrim gazdagságát kimutató táblázatomból, melyből könnyen kivehető; hogy kivétel nélkül mind a 32 ó-izlandi (perroena) dalban előjön a kereszt előrim.

A következő kimutató táblázatomban az arabs számok a versszakot, a rómaiak a sorokat mutatják.

XXIII. Atlamál

(120. str.)

Magánhangzói a) hármás előrim.

1 I, 1 III, 2 II, 5 I, 9 II, 13 I, 13 IV, 14 II, 14 IV, 19 II, 21 II, 23 IV, 27 IV, 29 II, 32 II, 39 IV, 41 III, 42 II, 43 I, 44 I, 50 II, 50 IV, 51 IV, 55 I, 59 V, 61 II, 66 IV, 68 I, 68 III, 69 I, 72 I, 80 III, 83 V, 91 I, 95 IV, 97 II, 97 IV, 99 IV, 101 II, 102 II, összesen 40.

b) Kettős előrim.

40 II, 42 I, 44 III, 46 IV, 51 II, 66 II, 70 IV, 77 I, 78 IV, 93 I, összesen 10.

¹ Hildebrandslied. 163. lap.

Mássalhangzói a) hármás előrim.

1 II, 1 IV, 2 I, 2 III, 2 IV, 3 I II III IV, 4 I II, 5 II, 6 I II III IV, 7 II, 8 I II III, 9 I IV, 10 I II III IV V, 11 I IV, 12 II III, 13 II III, 15 II III IV, 16 II III IV, 17 I II, 18 II III, 19 I III IV, 27 II III, 28 I II III, 29 I III IV, 30 I III IV V, 31 III IV, 32 III, 33 II III, 34 II III, 35 I II, 36 I II IV, 37 I III IV, 38 I II, 39 I II III, 41 II IV, 43 II III, 44 II IV V, 45 II III, 46 I III, 47 I II, 48 III V, 49 I IV V, 50 I III, 51 I, 52 II III, 53 II III, 54 II III, 55 II III, 56 III IV, 57 II III, 58 III IV, 59 I II IV, 60 I IV, 61 IV, 63 I II III IV, 64 I II, 65 II IV, 67 I II III IV, 68 II IV, 69 II III IV, 70 I, 71 I II, 73 I II III IV, 74 I II III, 75 II III IV, 76 I II, 78 I II III, 79 IV, 80 II IV, 82 I II III, 83 I II IV VI, 84 I III, 85 I II III IV, 86 I II, 87 I III, 88 III, 89 I II, 90 II, 91 IV, 92 I II III, 94 II III IV V, 96 II IV, 97 III, 98 I II III, 99 II III, 100 I II III, 101 IV, 102 I IV, = összesen 211.

b) Kettős előrim.

4 III IV, 5 IV, 7 III IV, 9 III, 11 II III, 14 I III, 15 I, 16 I, 23 I III, 24 II, 25 III, 32 I, 33 I, 34 I IV, 36 III, 37 II, 38 III, 40 I, 41 I, 42 III, 46 II, 47 III, 48 I II III, 50 V, 52 I IV, 54 I, 55 IV, 56 I II, 57 I IV, 58 I II, 60 III, 61 I III, 63 I 65 III, 66 I, 70 II, 71 III, 72 II, 76 III, 77 II, 77 III, 79 I III, 80 I II, 83 III, 84 IV, 86 IV, 88 I II, 90 I II, 91 II III, 93 III IV, 95 I II III, 96 I III, 97 I, 99 I, 101 III, 102 III, összesen 78.

c) Kereszt előrim. a . . . b|a . . . b

5 III, 7 I, 27 I, 31 I, 45 I, 48 IV, 54 V, 60 III, 65 I, 69 V, 71 IV, 75 I, 76 IV, 81 I, 82 IV, 90 IV, 101 I, = összesen 17.

Schema: ab|ba

12 I, 30 II, 38 IV, 47 IV, 49 II, 51 III, 53 I, 54 IV, 60 V, 66 III, 94 I, összesen 11.

d) *Visszhangzó előrim a következő schemákban :*

aab/ab 77 IV, 84 II, 86 III,	= 3.
aab/ba 70 III,	= 1.
aba/ab 21 I, 92 III,	= 2.
baa/ba 18 I, 31 II, 93 II,	= 3.
baa/ab 45 IV, 59 IV, 87 II, 97 IV,	= 4.

e) *Ellentétes előrim a) hármás előrim 1 ellentétes.*

4 II, 8 IV, 10 II, 13 III, 16 IV, 18 II, 29 III, 30 I III, 31 IV, 36 IV, 39 III, 44 IV V, 45 III, 47 II, 53 II III, 56 III IV, 59 I, 62 III, 63 III, 67 IV, 69 III, 73 III, 74 III, 75 III, 78 I, 82 I II, 83 VI, 84 III, 92 III, 66 II, 102 IV, összesen 35.

Hármás előrim 2 ellentétesel.

6 III, 15 II, 32 III, 38 I, 50 III, 84 I, 94 III, összesen 7.

Kettős előrim 1 ellentétesel.

4 IV, 5 III, 14 III, 16 I, 23 I, 24 II, 33 I, 40 I, 41 I, 48 II, 49 II, 50 V, 52 IV, 53 I, 54 IV, 57 I, 61 III, 63 I, 76 III, 77 III, 81 II, 84 IV, 93 III, 101 III, összesen 24.

II. Középrim: teljes: 2 IV, 14 I, 15 IV, 18 I, 38 IV, 31 IV, 50 III, 51 III IV, 59 II, 67 III, 74 I, 83 IV, 84 III, 95 IV, összesen 15; nem teljes középrim van összesen 74.

III. Végrim egytagu: 43 I, 44 IV, 50 V, 51 III, 69 V, 85 II, összesen 6.

Kéttagu végrim: 36 III, 51 III, összesen 2.

Térszüke miatt, a rim, versszakasz és sorok szerinti kimutatásnál csak az Atlamálra szorítkozhattam, de ugyan ez alapon vannak az összegek kikeresve és összeállítva a következő általános táblázaton:

Az ó-izlandi költ. előrim gazdagságát kimutató táblázat.

Az összes Edda da- lok rövidített cízimekkel	Hány versszakból áll	Előrim					Ellentétes	Közérim	Végrim
		Magánhangzói	Mássalhangzói	Kereszt-előrim	Utáncsengésű vagy visszhangzó				
1. Vsp.	68	54	184	23	13	19	75	2	
2. Bdr.	14	13	39	4	1	1	16	1	
3. Thkv.	32	42	70	12	4	8	25	3	
4. Hym.	39	34	111	6	1	10	33	2	
5. Ls.	65	20	55	5	3	11	25	5	
6. Hrbl.	60	15	78	13	2	7	19	7	
7. Skm.	42	23	46	5	2	7	31	4	
8. Vfthrm.	55	25	42	18	—	12	41	10	
9. grm.	54	21	58	4	—	11	44	7	
10. Alv.	36	17	14	1	12	1	37	21	
11. Háv.	163	49	227	48	13	8	151	44	
12. Rth.	49	31	139	14	2	29	32	9	
13. Hyndl.	49	57	128	13	4	21	19	14	
14. Vkv.	41	28	116	12	5	15	30	5	
15. H. Hv.	43	25	97	9	2	21	28	1	
16. H. H. I.	57	39	178	7	—	36	49	4	
17. H. H. II.	50	36	173	7	—	23	29	2	
18. Grp.	53	26	173	11	2	18	40	4	
19. Rm.	26	9	54	5	—	3	21	2	
20. Jm.	44	16	70	6	—	5	23	1	
21. Sdrn.	37	7	55	13	1	9	34	7	
22. Br.	20	15	54	6	—	12	9	5	
23. Gudr. III.	10	6	32	2	—	2	3	3	
24. Sig.	71	75	185	24	—	21	54	13	
25. <i>Atlamá</i>	102	50	289	28	13	66	89	8	
26. <i>Atlakvidha</i>	44	25	126	16	7	32	20	10	
27. Gudhr. I.	27	19	86	2	—	9	9	2	
28. „ II.	44	23	143	8	—	25	29	1	
29. Helr.	14	12	40	2	—	5	5	—	
30. Oddr.	31	22	94	8	1	15	13	3	
31. Ghv.	22	11	73	3	1	9	5	1	
32. Hmdhm.	30	18	82	6	2	15	15	3	

E táblázatból fontos következtetést vonhatni. Először az előrim gazdagságát. Látható másfelől az előrim sokasága, a végrim ritkasága. E tényből határozható meg, hogy a két Attilával foglalkozó dal közül melyik ódonabb. Az adatok beszélnek. Az Atlamálban, mely 102 vers szakaszból áll, 8 végrimet találhatni, az Atlakvidhában pedig 44 versszakaszban 10 van. Másik döntő bizonyíték az Atlamál ódonszerűsége mellett a benne előjövő *hopax legomenák*¹ (azaz oly kifejezések, melyek csakis e dalban találhatók fel.)

6. B e ó v ú l t. ²

(angolszász eposz.)

Angolszász
költézet

A 8. százdból reánk maradt angolszász előrimes hosszú epicai 8 ütemű sorokban írt eposz, áll 3184 sorból. Előrimben változatos és gazdag. Etmüller³ az előrimet illetőleg azt jegyzi meg műve előszavában „Was den Stabreim (sic!) betrifft, so stehen bekanntlich in den ersten Vershälften nie mehr als zwei, in der zweiten nie mehr als ein Reimstabe.“

E tételnek azonban a kereszt előrim, es a visszhangzó előrim mond ellent. A Beóvulfban valamennyi osztályra található példa, és pedig a legszebb változatokban. Így pl. 6 sor.

Magánhangzó 3-as előrim :

Eg sordā, eorl / sydhhdhau acrest veardh.

Magánhangzó kettős előrim, pl. 70 sor,

Thone ylde bearn / defre gefrunon.

Mássalhangzó 3-as előrim, pl. 30 sor,

Thonden vordum veöld / vine Scyldinga.

Mássalhangzó kettős előrim, pl. 144 sor,

Svá rixode / and vidh rihte van.

Kereszt előrim, ab/ab.

cynna gehwylcum / thára the cvice hoyr faelh.

¹ Dr. Wislocky H. „Hapaxlegomenák az Atlamálban. Kolozsvár, 1879. 1—31. l.

² Heyne Moritz „Beóvulf.“ Paderborn, 1873. 78. l. Text. 78—104. Anmerkung, 107.—275.

³ Etmüller L. „Heldengedicht des 8. Jahrh. Zürich, 1840. (Verf. 64. Interl. vers, 64—191.)

Ellentétes előrim, pl. 14 sor, egy ellentétessel,
folce tó frofre / fyren-thearfe ongeat.

Hármas előrim 2 ellentétessel, pl. 121 sor,
grim and graedig / geara sóna väs.

Kettős előrim 1 ellentétessel, pl. a 10 sor,
Ofer hron-ráde / hyran scolde.

Assonanz, teljes, *vorda / vorca*, stb.

nem teljes, *verod / vearde* stb.

Végrim   mare / fore
                               thesran / thingian.

Ó-szász
 költészet.

7. H é l i a n d

(ó-szász) ¹, ²

Az ó-szász vallási költészet egyetlen remeke, a 9-ik százdból reánk maradt egyedüli terméke. Ez az egyedüli nagy vallási eposz, a mely teljes; ámbár a „Wessobrunni imá-“ban és a „Muspilli-“ben határozott irányu törekvés látható eposzi szabályosság elérésére. Két kitűnő vallási eposz van, az egyik az ó-szász „Héliánd“, a másik Otfried „Evangelien harmonie-“je a 9 százdból (868-ból) reánk maradt ó-felnémet vallási eposz. Az előrim gazdagságát és szépségét tekintve, csak az eposz versenyezhet az ó-izlandi dalokkal. Előfordulnak az előrimek közül:

Magánhangzói hármias előrim, pl. 31.

aſah obar ertu / thie io thuru erlohand.

Magánhangzói kettős előrim, pl. 70 sor,

Thone ylde bearn / aefre gefrunon.

Mássalhangzói 3-as előrim, 4302 sor,

firiho fandon / Fader wet in eno.

Mássalhangzói kettős előrim, pl.

Waldandie Krist / hirann that givertthan sculi.

Visszhangzó előrim, pl. 5.

kimiltungal hivit / sulik so wi her ni haldiner.

Kereszt előrim ab/ab.

fruo min, the godo / us is thes firi wist mikil.

¹ Heyne Moritz „Héliand“ Paderborn, 1873. 104 Text. 108—275 glos-
 isarum.

² Rückert H. „Héliand“ 1876. Leipz.

Ellentétes előrim, 3-as és 1 ellentétes,
fole thuru thia furabte / thami nist fritho.

Hármas előrim 2 ellentétesel,
grinnmid thié grotto seu / wirkit thie gebanes strom.

Kettős előrim 1 ellentétes,
that habit so bidermit / quat hie, drohtin, thie guodo.

Középrim waróro / wórdó sulik / skulun stb. Végrim nagyon ritka, alig van kettő vagy három. Héliánd előrimének igen szép sajátsága az, hogy az epikai hosszú sorban (különösen a második felében) előjövő előrimés szók a következő sorokban ismétlődnek, és ezáltal szoros összefüggésben vannak a sorok, pl.:

that he is kraft mikil / kudhian welda
werode te willion / thó forlét te waldes hleo
leugrom lithes / thó sia laudes ward
wedikun mid iró wordun endi sagdun imuthes wedares Eraft.

A német versforma alkotásában az átmenetet, az előrim-
 ből a végrimbe, Otfried ó-felnémet „Evangelien harmoniája“ ké-
 pezi. Otfried műve megjelenéséig, tehát 868-ig, egy uralkodó
 versforma volt az ó-germán költészetben. E műben az átmenet
 világosan látható, bár eddig is fordult elő végrim az uralkodó
 előrim mellett, de ritkán; az is inkább véletlenül jön elő, mint
 öntudatos használat alapján. Otfried öntudatosan használja, de
 még itt is küzd az előrim a végrimmal, míg a közép-felnémetben
 nagyon ritka az előrim.

Átmeneti idő-
 szak a német
 versalak
 formájában

Otfried „Evangelien harmoniája“¹ I. k. cap. 22. 11. sor.

Joseph wánta fruatér / ér wári mit thén nmatér.

35. s. Er lvsóta iro worto / joh gi-waró harto stb.

A „Niebelung“ énekben² az előrim ritkább, éppen oly
 ritka, mint az ó-germánban a végrim. Itt tehát már oly haladás
 látható, hogy fordított arányban jön elő a rim, az előrim ritka,
 a végrim uralkodó. A 21 str.

közép-
 felnémet.

Ich sage in von dem Degne / wie schoen der wart
siu lip vor allen schenden / was vil wol bewart.

¹ Kelle „Otfried v. Weisenburg“ 2 Bde. Regensburg, 1869.

² Ernaz Pfeiffer „Deutsche classiker des Mittelalters“ 3 Baud. Leipzig.
 Brokhaus, 1875.

Stark unde *maere* / *wart* sit der *kuene man*
 hey *waz* er grözer éren / ze dieser *werlde gawan*. 1927 verssor.
 Dó *sluog* er Blvedeline / einen *swinden swertes slac*.

Uj-felnémet.

Az újfelnémetben igen sok szép példa található, midőn a költő az előrimmel rhythmusi ecsetlést használva, szemléltetőleg érzékíti a jelenetet, pl.

Schiller „Taucher“-jéből:

Und *hohler* und *hohler* hörnt mans *heulen*
 Es *harrt* noch mit bangem, mit schrecklichem Weilen.
 Und *heller* und *heller*, wie *sturmes Sausen*
Hört man's *näher* und immer *näher* brausen.

Hasonlóképpen „Glocke“-ban is szép előrim fordul elő. Goethe „Fischer cz. balladájából:

Das wasser rauscht, *das wasser* sihivoll, *netzt* ihm den *nachten* Jusz.
Sein Herz wuchs ihn *so sehnsuchtsvoll*, wie beider Liebsten grusz.
Sie sprach zu ihm, *sie sang* zu ihm, da wars um ihm *geschehn*.
Halbzog sie ihn, *halb sank* er hi und war nicht mehr *gesehn*.

Német közmondásokban.

Sprichwört wahr Wort.

Wie der *Hirt* so die *Heerde*.

Glück und *glas*, wie *bald bricht* das.

Singen und *Sagen*.

Allzuscharf macht *schartig* stb.

IV.

Következtések.

Az I-ső részben megkísérlém az új elméletet magyarázni, tekintettel lévén az azt megelőző elméletekre is. II-ik részben alkalmaztam a magyar költészetre. III-ik részben megkísérlém az ó-germán költészetre alkalmazni, a IV. részben összegezzünk, következtessünk.

Hogy aesthetikai, szöveg-kritikai, rhythmusi tekintetben mily előnyei vannak az új elméletnek, azt hiszem a mondottakból világosan kivehető.

Egybefoglalva a mondottakat, következő eredményekre jutok, melyet legcélszerűbben 9 pontba foglalhatok össze:

1. Bergmann érdeme, hogy a magánhangzók és mássalhangzók az előrim alkalmával egyen értékűeknek vétethetnek. Ezek

együttesen alkotják csak a valódi előrimet, miután a nássalhangzók magokra még phonetikailag se léteznek jóformám, annál kevésbé szerepelhetnek rhythmikailag.

2. Ez elmélet minden ó-germán, de sőt bármely előrimes sorokban irt költeményre alkalmazható. Ennélfogva sok oly sorban, melyben eddig nem vélték előrimet, kimutatható, hogy van.

3. Ez új elmélet alkalmazásából tűnik ki világosan az előrim, középrim és végrim közt való szoros kapcsolatot.

4. Előbbi tételből következik, hogy éppen az előrim az a kapocs, mi legjobban mutatja a rövid sorok egy hosszuvá tételét, és el nem szaggaszthatását.

5. Minden ó-germán költ. az előrimes hosszú sorokban van irva. Holtzmann és Bergmann "interlinearis versiojuk"-kal élesen figyelmeztettek arra, hogy az ó-izlandi költészet formája is ugyanaz. Ugyanannak kell lennie:

α) mert a méltóságteljes epikai hosszú sor nem tűri meg az ily rövid 8 soru vers szakaszokra oszlott, lyrai sorokat.

β) e szaggatottság következtében, a sor minden rhythmusi szépségét elveszti.

6. Az új elmélet alkalmazásából tűnik ki az, hogy az Atlamál dala a legódonyszerűbbek egyike, a tárgyalás alkalmával kitűnik hogy az Attilával foglalkozó dalok közt legősibb, legeredetibb. Ez a tény igen megerősíti Dr. Meltzl tanár azon nézetét miszerint e költemény egy nagy hunno-gót Attiláról szóló eposz egyik töredéke.

7. Az új elmélet alkalmazásából tűnik ki az, hogy az ó-izlandi költészetben kereszt-előrim is van, melynek létét eddig tagadták. (Lachmann „Hildebrandlied“). Van ezen kívül ellentétes, visszhangzói előrim, középrim és végrim is.

8. Az ó-germán költészetben a rhythmusi ecsetelés a maga szépségében csak az elmélet alapján élvezhető igazán; és ebből tűnik ki, s mutatható meg tudományosan, hogy kezdetben az előrim, utóbb a középrim, s végre a végrim lett az uralkodó forma a költészetben és az maig is.

9. Az ó-germán költészet rhythmusa jellegét consonanticus-keménynek nevezni többé nem lehet, Bergmann óta túlhaladott álláspontnak tekinthető ez az ó-germán költészettel szemben maig is általánosan uralkodó aesthetikai rigorizmus.

Ha szakférfiaink becses figyelmét, ez új elméletre felköltenem sikerült, fáradságom bő jutalmat nyert.

		Észfel. idő	Jan.	Febr.	Márc.	Apr.	máj.	Jun.	Jul.	Aug.	Szept.	Okt.	Nov.	Dec.	Év
Közép hőmérték C.-ban	7 ^h		-5.7	-7.9	1.6	6.1	10.3	12.7	17.3	13.7	11.2	5.3	2.2	-1.1	5.5
	2 ^h		-0.9	-1.0	11.9	14.8	18.1	19.3	24.9	21.4	20.5	13.4	7.0	3.3	12.7
	9 ^h		-4.0	-4.8	5.9	8.9	13.0	14.5	19.4	16.1	14.5	8.2	3.6	-0.1	7.9
Havi közép 24 órás havi közép			-3.5	-4.6	6.4	9.9	13.8	15.5	20.5	17.1	15.4	9.0	4.3	0.7	8.7
			-3.7	-4.8	6.1	9.6	13.3	14.9	19.9	16.7	14.8	8.6	4.1	0.7	8.3
Nap, óra		8,-2 ^h	28,-2 ^h	24,-2 ^h	25-2	8-2	9-2	10-2	27-2	8-2	28-2	9-2	12-2	Jul.	
Maxim.		3.6	9.0	19.0	21.8	27.7	28.6	33.9	28.6	25.4	19.8	12.9	9.4	33.9	
Nap, óra		15-7	1-7	16-7	7-7	19-7	3-7	4-7	24-7	30-7	20-7	23-7	20-9	Febr.	
Minim.		-16.6	-20.3	-3.0	-5.6	3.0	7.4	12.6	9.0	6.6	-1.7	-3.6	-11.8	-20.3	
Ingadozás		20.2	29.3	22.0	26.2	24.7	21.2	21.3	19.6	18.8	21.5	16.5	22.2	54.2	
Közép légnyomás m. m.-ben	7 ^h		30.1	25.8	22.0	18.0	19.9	19.8	17.6	19.1	21.6	22.4	17.6	18.7	21.0
	2 ^h		29.3	25.4	20.8	17.1	19.1	19.3	17.2	18.4	20.9	21.8	17.3	17.8	20.4
	9 ^h		30.1	25.8	21.5	17.5	19.6	19.6	17.8	18.4	21.7	22.3	17.8	18.4	20.9
Havi közép		29.8	25.7	21.4	17.5	19.5	19.6	17.5	18.6	21.3	22.3	17.6	18.3	20.8	
Nap, óra		15-9	1-9	13-2	6-9	28-9	28-2	31-7	13-9	3-7	7-7	4-7	20-7	Jan.	
Maxim.		40.7	36.8	30.4	27.2	25.6	27.0	22.6	25.1	28.4	32.3	27.4	32.5	40.7	
Nap, óra		8-2	28-2	26-2	29-7	19-2	10-7	10-9	27-9	22-7	16-7	18-7	24-9	Dec.	
Minim.		20.5	10.4	07.8	05.4	08.6	13.6	11.2	12.9	12.3	14.5	07.7	00.3	00.3	
Ingadozás		20.2	26.4	22.6	21.8	17.0	13.4	11.4	22.2	16.1	17.8	19.7	32.2	40.4	
K pára nyomás m. m.		3.2	3.0	4.8	5.8	8.5	9.3	12.4	10.6	8.9	6.7	5.4	4.4	6.9	
% nedvesség %		89	87	68	63	73	72	72	75	69	78	85	88	77	

		Jan.	Febr.	Márc.	Apr.	Máj.	Jun.	Jul.	Aug.	Szept.	Okt.	Nov.	Dec.	Év
K. felhőzet 10 részeiben		3	3	3	4	5	3	3	3	3	3	4	4	3·4
Csapadék m. m.		5·85	15·95	12·70	37·00	123·23	97·38	71·35	70·67	24·05	56·10	57·80	61·80	633·88
Csapadék maxim.		3·00	4·55	5·65	20·55	21·00	20·25	25·65	10·65	7·55	19·20	10·00	12·00	25·65
Nap		12	18	4	29	19	10	11	18	22	13	10	28	Jul. 11.
Esős napok száma		6	8	8	12	17	12	9	14	8	9	17	13	133
Havas napok száma		6	8	—	2	1	—	—	—	—	—	5	7	29
Égiháb. száma		—	—	—	—	3	3	3	3	—	—	—	—	12
Jég.		—	—	—	—	3	—	—	—	—	—	—	—	3
Szélirányok	N	19	7	6	5	1	1	—	—	—	3	1	3	46
	NE	1	1	—	9	3	1	1	—	3	4	4	4	31
	E	1	7	2	12	8	3	7	12	30	10	3	1	96
	SE	—	1	3	3	—	—	1	3	3	—	—	3	17
	S	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	2
	SW	4	—	4	3	1	—	1	2	2	—	4	4	25
	W	12	8	22	9	23	26	14	24	11	6	16	14	185
NW	3	5	8	3	1	4	2	—	—	1	3	3	33	
Összeg		40	29	45	44	38	35	26	42	49	24	31	32	435

Az állomás földrajzi szélessége $46^{\circ} 15'$, keleti hossza Ferrótól 43° , tenger feletti magassága 479 meter.

Az eszközök a központi met. intézetéi és a következők:

1224 sz. Kappeller-féle edényes baromet., melynek állandó hibája $+ 0\cdot14$ m. m.

A psychrometert képező két dr. hőmérő $0\cdot2$ C fokokra van osztva.

Az eső mérő felfogó területe $0\cdot1$ □ met. a mérőheng. fokozata $0\cdot05$ m. m.

Felhőzet, szélirány és erősség csak becslés szerintiék.

Értesítő közlemények

az Igazgatóságtól.

A) Tantárgyak, heti óraszám, tanítás anyaga és tanárok — osztályonként.

Az előkészítő osztályban.

Magyarnyelv, 7 óra. Helyes olvastatás tárgyi magyarázatokkal. A beszédrészeknek és a mondat főrészeinek ismertetése. Költemények betanulása. Helyesírási gyakorlatok, főképp közéleti írásművek (nyugtatvány, kötelezvény stb.) tollbamondása és másoltatása útján. **Barabás Domokos**, ez osztály vezetője.

Németnyelv, 2 óra. Olvasás és helyesírás. Az olvasmányokban előforduló legfontosabb szavak tanulatása. Rövid mondatok alakítása. **Hann Károly**.

Földrajz, 2 óra. Tájékozás a föld fel színén. A láthatár fogalma. Világtájak. A föld alakja. Égi testek: nap, hold és csillagok. Az öt világrész. Klímák. Európa főhegyrendszerei; nevezetesebb folyói és az egyes országok rövid ismertetése. Magyarország orohydrographiája főbb vonalaiban. Térkép olvasás.

Barabás Domokos.

Természettudomány, 2 óra. 30 állat s 16 növényfaj leírása és többek olvastatása. **Molnár Károly**.

Számvetés, 5 óra. A szám- és méterrendszer együttes ismeretése; a négy alpmivelet egészekkel és tizedes törtekkel; a közösleges tört értéke; főbeli számítás. **Kovaliczky Antal**.

Szépíráás, 3 óra.

Barabás.

Rajz, 2 óra. Egyenes és görbevonalak tulajdonságai. A négyzet és az abba berajzolható különféle egyenes —, egyenes és görbe vonalú idomok, előrajzolás után. **Dr. Solymosi Lajos**.

Az I. osztályban.

Történet, 2 óra. Magyarország története a honfoglalástól befejezőleg a tatárjárásig. Sinkovics József.

Maggyarnyelv, 5 óra. Olvasmányok: (Kármán. M. Olv. K. I. r.) „Apollon“, „Hermes“. „Démétér keserve“, „Poseidon és Áthéné“, „Páris“ (görög mythosi és hősmondai). — továbbá: „Humor és Magyar“, „A hunok bejövetele“, „Etele király“, „A magyarok bejövetele“, „A magyarok kalandos hadjáratai“, „Lehel kürtje“, (magyar történeti és mondai) prózai olvasmányok és „A gonosz mostoha“, „Rege a csoda szarvaőről“, „Keveháza“, könyv nélkül is megtanult költői olvasmányok, s ezek szövegei alapján: mondat és mondotrészek; ez alapon: beszédrészek; az ige- és névszók teljes alaktana. Szóképzés: az élőképzők. Hetenként egy-egy írásbeli dolgozat. Pálffi Károly.

Németnyelv, 4 óra. Jónás J. Németnyelvi tan- és olvasókönyvéből az I—XX szakaszok prózai és költői olvasmányai (ez utóbbiak könyv nélkül is betanítottak) alapján: egyszerű mondat; részei; fő- és mellékmondat; szórendjeik; declinatio és motio; az ige folyó cs. és elbeszélő alakja; számnevek; a jelzők ragozása. Az olvasmányokhoz tartozó szótanuláson fölül szótanulás tárgyi csoportokban. Hetenként egy-egy írásbeli dolgozat. Pálffi.

Földrajz, 2 óra. Magyarország s a földközi tenger környéke. A közzettan elemei. Sinkovics József.

Természetrajz, 3 óra. Téli félévben állattan, nyáriban növénytan. 50 emlős állat leírása, családokká, rendekké való csoportosítása. 54 faj virágos növény tárgyalása tekintettel a terminusok begyakorlására; rokonaiknak lehetőleg fölemlítése mellett családokká foglalásuk. Molnár Károly.

Számтан, 4 óra. A tizedes számrendszer alapján a meter mértékek ismertetése; a négy alpmivelet egész számokkal és tizedes törtekkel; a tényezőkre való bontás, a legkisebb közös többes és legnagyobb közös osztó kikeresése; a közönséges törtekre vonatkozó általános törvények; a közönséges törtekkel való négy művelet. Héjja Endre.

Geometria és geometriai rajz, 4 óra. Geometriai diszitmények rajzoltatása szabad kézzel, meg vonalzó s körzővel. Ez alapon:

egyenes és görbe vonalak; szögek s nemeik; mellékszögök; csucs-szögek; szögek egyenlősége. Három- négy- és sokszögek; a kör és alkotó részei. Szögmérés — fokmérés. Idomok belső szögeinek összege. Hasonló s egybe illő idomok; területmérés.

Ütenyírás, 2 óra.

Dr. Solymosi Lajos.

Fankovich Gyula.

A II. osztályban.

Történel, 2 óra. Magyarország története V-ik Istvántól a mohácsi csatáig. Laukó Albert, az osztály vezetője.

Magyar nyelv, heti 5 óra. Olvasmányok (Kármán Mór. M. olv. K. II. r.) Lykurgus, Solon. A perzsák és hellének háboruiból a mykalei győzedelmig (prózaik); Harangszó, Kenyérkő. A világlátó, Diós-Győr, Szent László, Tatárjárás és Galamboskő (költőiek; könyvnélkül. szavalmányokul is). Nyelvtan (Simonyi Zs. M. Nytan II. r.): a nevezetesebb határozók tana; összetett mondat szerkezet. Hetenként egy írásbeli dolgozat. Pálffi Károly.

Német nyelv, heti 3 órán. Jónás J. Németnyelvtan- és olvasókönyve II-ik részéből az I—XIV. szakaszok teljes feldolgozása. A költői olvasmányok könyvnélkül is betanítottak. Hetenként egy-egy írásbeli dolgozat. Pálffi Károly.

Francián nyelv. 3 óra. Alaktan. A beszéd részek általában; tüzetesen az igék (a 4 rendes ragozás indicatif alakjai és a conditionnel). Szó- és írásbeli gyakorlatok, szóemlézés. Írásbeli dolgozat hetenkint. Olvasmány: „Le Petit Chaperon Rouge.“

Kohlbauer Ferencz.

Földrajz, 2 óra. Az ausztriai. és német császárságok, Franciaország Svájc, Belgium, Hollandia, Nagy-Británia, Írország, a skandinávi országok és az oroszbirodalom fekvése, határai, hegy- és vízrajza, terményei, ipara, kereskedelme, népe és politikai viszonyai. Áttekintés Európa felett. Röviden a meteorologia és klimatologia elemei. Laukó Albert

Természetrajz, 2 óra. 56 állat a madarak, kételtűek, hüllők, halak osztályaiból, fogyó mennyiségben a puhányok, izlábuak, tüskebőrűek, úrbeltűek és elsőkéek köreiből. A nyári félévben 20 rovarfaj és 22 növényfaj. A növények jobbára a spórások osztályainak képviselői. Molnár K.

Számvetés, 3 óra. Számítási rövidítések. Egyszerű és összetett hármasszabály. Egyszerű és összetett arányok és aránylatok. Láncszabály. Száztóli-számítás. Mindenik szabályra megfelelő példák dolgoztatása iskolai- és házi feladatokban. Hlatky Miklós.

Geometria, 3 óra. A síklapu téralaktan. A hegyer, gúla, kup és gömb ismertetése. A szabályos testek és a jegettan kiválóbb alakjai. A mértani testek felszínének és köbtartalmának kiszámítása. Távlattan.

Hlatky Miklós.

Sabadkézrajz, 2 óra. *Útényírás*, 2 óra. Fankovich Gyula.

A III osztályban.

Történet, 2 óra. Magyarország története az osztrák ház trónralépésétől napjainkig.

Sinkovics József.

Magyar nyelv, 4 óra. Tankönyv Kármán M. olvasókönyve III. kötet. Ebből olvastattak: Periklés, Alkibiades, (Plutarch) és Socrates emlékéből: a) Socrates jámborsága, b) erkölcsössége, c) beszélgetés az Istenről, d) mértékletes és erkölcsös életéről, e) szülői szeretetről, f) testvéri szeretetről, g) barátságról cz. prózai olvasmányok, tekintettel czimszerű megnevezésökre és egyes szép helyekre stb. A fennebbi prózai olvasmányokkal kapcsolatosan a magyar nyelvtan rendszeres áttekintése, a hangtan, alaktan, mondattan alapos megismerése. Arany J. „Daliás idők“ I. és II. énekének könyvnélküli elmondása, szavallása és a tropusok, figurák értelmezése. Prozódia alapelemei, az olvasmányban előforduló költ. rész alapján a hexameter gyakorlása, ismerete. Az írásbeli dolgozatok szoros kapcsolatban állottak az olvasmány tárgyának részleteivel. 29 írásb. dolgozat.

Dr. Vajda Emil.

Német nyelv, 3 óra. Jónás J. Németnyelvi tan- és olvasókönyve II. részéből a XV.—XX. szakaszok teljes feldolgozása, tekintettel az eddig szerzett nyelvtani ismeretek megerősítésére és kiegészítésére. Az olvasmányok (prózaik és költöiek) nagyobb részt könyvnélkül is betanultattak. Hetenként egy-egy írásbeli dolgozat.

Hann Károly.

Franczi nyelv, 3 óra. Alaktan (folytatólag): az igék kötőmódja, a szenvedő forma, beható, visszaható és személytelen igék. A bővített mondat: jelző, kiegészítő, határozó; az igék vonzata

(rég. dir. és rég. indir.); a személyesnévmás tárgyi alakjainak helye. Szó- és írásbeli gyakorlatok, szóemlézés. Írásbeli dolgozat hetenkint. Olvasmány: „Notions De Géographie. „Le Nid De Fauvettes.“ „Les Hirondelles“ Kohlbauer Ferencz.

Földrajz, heti 2 óra. Ázsia és Afrika földrajza a Földközi tenger partján eső vidékek kivételével A földségek függélyes és vízszintes tagozata, néprajzi és politikai viszonyok. A matematikai földrajz elemei. Molnár Károly.

Természetan, 4 óra. A testek sajátosságos tulajdonságaiból összeállítottak a közös, kül- és bel-tulajdonságok. A hő mint térfogat és halmaz állapot változtató; a hő mennyisége, a hő mint feszítő erő, mint mozgató, s mint a nedvesség okozója. A delejek ismertetése, s a föld mint delej. A dörzsölési, érintési és bevezetett villanyosságánál a ható erő fokozása (sűrítők), a villanyerőmérők; csoportosítottak az élet, vegy, hő, fény és delejes tünetnyek s a közhasználatban lévő villanykészülékek. A fénynek fokaí és mérése; a fényváltozatok közül a visszaverődés, törés, szin-szórás; ezen változatoknak alkalmazása az optikai eszközöknél. A sugárzó hő. Héjja Endre.

Számvetés, 3 óra. Az egyszerű kamatszámolás. Kamat-kamat számolás. Határidőszámolás. Az egyszerű és összetett társaság szabály, elegyitésszabály. Dr. Solymosi Lajos.

Geometria, 2 óra. Egyenes hasábok derékszögű porallelogrammok egyenes vonalok orthogonális képei. A pont orth. képeinek összefüggéséről. Gyakorlatok. Hasábos és gúla alaku testekből álló csoportok rajzolása. Rucsinszki Lajos.

Sabadkézrajz, 4 óra.

Fankovich Gyula.

A IV. osztályban.

Történelem, 3 óra. Az ókor története, különösen a görögök és rómaiaké, s a keleti népek története, a mennyiben a fentemlített népek valamelyikének történetére befolyással bír.

Laukó Albert.

Magyar nyelv, 4 óra. Névy L. „Stiliztika“ I. r. alapján az egyszerű és szép irány lényege és alkalmazása. A szemlélhetőség és tényezdi. Verstan. Hangsúlyos és időmértékes versek. Az olvasókönyvben adott, hexameter, pentameter, saphoi, alkáiosi, asklepi-

desi sorokban irt költemények elemzése és tárgyalása, külföldi tekintettel a magyaros verselésre. A tankönyvben adott összes prózai darabok olvasásán és elemzésén kívül a költemények közül: 1, 2, 3, 14, 19, 20, sz. (lyrai) 1, 3, sz. (leiró); 1, 3, 8, sz. románca; Gyulaitól, Szász Károlytól és Aranynak 4, 5, 6, 7, 9, sz. balladáit olvastattak és magyaráztattak. (Greguss A. magyarázatait használva.) A balladák nagy része könyv nélkül is elmondott. Végre közéleti írásművek irattak. Írásbeli dolgozatok: 1. Az ősz (leírás). 2. A gondolati és alaki helyesség tényezői. 3. Coriolánus prózai olvasmány rövid kivonata. 4. A szemléihetőség tényezői. (adott költemények elemzése alapján). 5. „V. László” tartalmi és alaki szépségei. 6. „Szondi két apródja” szép prózában. 7. A ballada elmélete és alkalmazása. 8. „Szibinyáni Jánk” alaki és tartalmi szépségei. 9. A tél (leírás). 10. Nyugtatóvány, kötelezvény és törvényei. 11. Bizonyítványok. 12. Folyamodványok és törvényei. 13. Szerződések. 14. Petőfi „Rab” cz. költ. szép prózában. 15. A tavasz. 16. Bucus az 188²/₃-ik iskolai évtől.

Dr. Vajda Emil.

Németnyelv, heti 3 órán. Tankönyv: Jónás J. Deutsches Sprach- und Lesebuch III—IV r. Az 1, 4, 8, 14, 31, 36, 42—46, 55, sz. prózai s a 6, 68, 71—74. 77—79. 84, 95, 96. 99—102. 108. sz. költői olvasmányok. Rendszeres hang- és alaktan. Verstan elemei. Hetenként egy-egy írásbeli dolgozat. Hann Károly.

Franczianyelv, 3 óra. Rendszeres nyelvtan: a névelő és a főnév alak- és mondattani alapon feldolgozva; a melléknév neme, többes száma, helye és vonzata csak az alaktan kapcsán. Szó- és írásbeli gyakorlatok a mondattani leczkéknek megfelelőleg. Írásbeli gyakorlás hetenként. Olvasmány: Fénelon „Télémaque”-ja.

Kohlbauer Ferencz.

Földrajz, 2 óra. Ausztrália és Amerika földrajza, kapcsolatban a fölfedezések történetével.

Laukó Albert.

Természettan, 2 óra. A súlyosak természettanából: az erők különbözősége; az eredő: a gépeken az egyensúly; a mozgás minősége és nagysága az egyszerű és összetett erőkre nézve. A cseppfolyósoknál a felszín, a nyomás, a közlekedő csövek, úzás és a sűrűség meghatározása. A légneműek fesztítő ereje és sulya, ezeknek mérése; a fesztítő erő mint mozgás okozó, úzás a levegőben

és a légnemek szétömlése. A rezgés mint hullámmozgás, mint hangélesztő és terjesztő. A hang erőssége és magassága, a magasságmérők, a hangvisszaverődés, a közhasználatu hangtani készülékek, a hang- és hallószerv.

Héjja Endre.

Kémia, 3 óra. Ásvány-szervetlen vegytan. Az egyszerű és összetett testek fogalma s ennek alapján a vegytan feladata. Elemek s az elemek egyesülése. Parány és tömecs; tömecs és parány-súly. Tárgyaltattak a fontosabb tevőleges és nemleges elemek, tekintettel azon fontosabb vegyületeikre, melyek az iparban alkalmaztatnak.

Dr. Solymosi Lajos.

Matézis, 3 óra. Algebrából: egész és tört kifejezésekkel a négy alapművelet; egy ismeretlennel bíró elsőfoku egyenletek feloldása.

Kovaliczky Antal.

Geometria, 2 óra. Szögek szerkesztése. Szögek és egyenesek osztása. Háromszögek s polygonok szerkesztése. Hasonló háromszögek és polygonokról. Másolási módok. Területek osztása és átalakítása. Térképek másolása.

Rucsinszki.

Szabadkézrajz, 4 óra.

Fankovich Gyula.

Az V. osztályban.

Történet, 3 óra. Róma története a császárok alatt. A népvándorlás, az európai államok alakulása a feudalizmus megszűntéig.

Sinkovics József, ez osztály vezetője.

Magyar nyelv, 3 óra. Tankönyv: Névy L. „Stilistikájának“ II. r. szerkezetten: (feltalálás, gondolkodás, az írásművek alakja és az előadás általános formái) Az írásművek szerkezeti törvényei az olvasókönyvben adott olvasmányok alapján. A dráma elmélete és belső külső szerkezetének megismerése céljából „Coriolanus“ olvastatása elemzése, Névy magyarázata alapján. Írásbeli dolgozatok: 1.) Az erdő. (leírás) 2.) Öt-öt fogalom jegyeinek és lényegének köre és tartalma. 3.) Tárgyi csoportokban megadott fogalmak értelmezése. 4.) Rokonsági és értelmű szók csoportosítása és megkülönböztetése. 5.) Felosztások megfelelő értelmezésekkel. 6.) Ítéletek megfelelő számos példával. 7.) Származtatás útján nyert ítéletek. 8.) Dilemmára 4 példa kidolgozása. 9.) Inductio és deductio. 10.) A vihar (természeti jelenség leírása. A tanár elbeszélése nyomán.) 11.) A kutya. (természettudományi leírás.)

12.) Mátyás király (jellemrajz). 13.) A barátság (elméleti élet kidolgozása a tanár útmutatása alapján). 14.) Ki korán kel aranyat lel (közmondási tétel kidolgozása). 15.) Mikép mutathatja ki a tanuló háláját az iskola irányában. 16.) A víz haszna (értekezés). 17.) Gyulai Pókainé balladájának műmagyarázata (Greguss „Szondi két apródja“ cz. műmagyarázata alapján). 18.) Coriolanus tragoedia szerkezete és Coriolanus jelleme. Dr. Vajda Emil.

Németnyelv, 3 óra. Az eddig elsajátított nyelvtani ismeretek ébrentartása, tekintettel a magyarnyelvi szerkezetani oktatásra, következő olvasmányok alapján eszközöltetett: Die Schlacht am Euphrat. Karthagos Zerstörung. Julius Caesars Tod. Anfang der Völkerwanderung. Attila. Gudrun. Die Bremer Stadtmusikanten. Der Predil. Das Haus Gruit van Steen. Eine Praibiebrand. Das transatlantische Kabel. Die Beduinen. Die Häringsfischerei. Eine merkwürdige Wirkung der Wärme. Ein erzählender Brief. Roland Schildträger. Das Glück von Eedenhall. Der Alpenjäger. 16 írásbeli dolgozat. Hann Károly.

Franczianyelv, 3 óra. Rendszeres nyelvtan: a melléknév, a számnév és a névmások alak- és mondattani alapon feldolgozva. — Szó- és írásbeli gyakorlatok a mondattani leczkéknél megfelelőleg. — Írásbeli gyakorlás kéthetenként. Olvasmány: Fénelon „Télémaque“-ja. Kohlbauer Ferencz.

Földrajz, 2 óra. Európa földrajza, tekintettel a geographiai tényezők mellett az ethnographiai, közművelődési, nemzetgazdasági s politikai viszonyokra. Sinkovics József.

Természetrajz, 2 óra. Növénytan: rendszeres növénytan bonctani és élettani alapon. Áttekintés a növények földrajzi viszonyain és a főbb növénytani rendszereken. A növények meghatározása végett fűvészeti gyakorlatok, kirándulással összekapcsolva. Molnár Károly.

Kémia, 2 óra. A szénenyvegyek fogalma. Azon fontosabb vegyületek, melyek a közéletben elterjedt alkalmazásuak. Szeszek; borszesz gyártása. Ecetsav és ecetgyártás. A cukor félék; a cukrok erjedése. Glukosidák, alkaloidák, gyanták. Sejteny és keményítő-féléknél terjedelmesebben tárgyaltatott a növények táplálkozására és fejlődésükre megkivántató körülmények. Dr. Solymosi Lajos.

Dr. Solymosi Lajos.

Matézis, 5 óra. a) Geometria. A tantervnek megfelelő anyag.
b) Algebra. Egész kifejezések osztása, első foku egy ismeretlennel bíró egyenletek feloldása és a tantervnek megfelelő tananyag.

Rucsinzski Lajos.

Szerkesztő geometria, 2 óra. A tantervnek megfelelő tananyag.

Rucsinzski.

Szabadkézrajz, 4 óra.

Fankovich Gyula.

A VI. osztályban.

Történet, 3 óra. Egyetemes történet Amerika fölfedezésétől II. József koráig. Névszerint: Itália mint a renaissance szülője s mint politikai középpont az újkor elején. A szellemi s politikai harc Franciaország s a német császárok, majd ezek hagyományos utódai s a franciák között. A reformatio s ellen reformatio harca. A polgári szabadság küzdelme az abszolút hatalom elnyomása ellen. Németország szerepe sokban hasonlít Itáliáéhoz a közép korban, a mennyiben idegen népeknek zsákmányul szolgál. Anglia tengeri uralomra jutása. A francia hadászat megteremtése s ennek folytatása II. Frigyes porosz király alatt. Keleti Európa reformálása Nagy Péter s Katalin alatt.

Laukó Albert.

Magyar irodalom, 3 óra. Kézikönyv: Beóthi és Toldi irod. tört. kézikönyve és Névy L. „Rhetoriká“-ja. Rhetorikai műfajok. A történet írás elmélete (különös tekintettel a magy. történetírás történetére.) A szónoklat eredete, tárgya, célja. A meggyőzés. A belső és külső érvek forrásai. A szónoki beszéd szerkezete (tétel, bevezetés, előtétel, tárgyalás és befejezés). A szónoki beszéd irálya. A szónoki beszéd szépségeinek és törvényeinek megismerése, a belső és külső érvek forrásai kimutatására, alapul Kölcsey „Paraenesis“ vétetett, melyből a legszebb helyek hönv nélkül is megtanultattak. Ezenkívül olvasásra kerültek: Cserey, Mikes, Pázmány, Kölcsei „Paraenesis“, P. J. mellett tartott védbeszéde. Berzsenyi és Kazinczy f. t. emlékbeszéde. Eötvösnek Kölcsey, Vörösmarty és Szalai f. t. emlékbeszéde. Gyulai Pálnak Eötvös f. t. emlékbeszéde. Egynehány elnöki megnyitó és bezáró beszéd is tárgyalattott. Miudez olvasmányok alapján a szónoki beszéd szerkezetének, irányának és törvényeinek alapos ismerése, és gyakorlása. Írásb. dolgozatok: 1.) A történetírás elmélete. 2.) A ma-

gyar történetírás rövid története. 3.) Mikes Kelemen (Törökországi levelek). 4.) A meggyőzést illető belső argumentációk alapjai és forrásai. 5.) Pázmány Péter mint egyh. szónok. 6.) A szónoki beszéd szerkezete. 7.) Berzsenyi D. élete és jelleme. (Toldy és Beöthy irod. tört. és Kölcsény emlékbeszéde alapján.) 8. Kölcsény „Paraenesisének” méltatása a szónoki előadás és műszerkezet szempontjából. 9.) Szónoklat a magyaroknál.

Dr. Vajda Emil.

Németnyelv, 2 óra. Felsmann J. Tan- és olvasókönyve I. részéből: „Die Nibelunge“ (L. Uhland), „Laokoon“ (J. Winkelmann), „Grenzen der Malerei und Poesie“ (Lessing), „Die Künstler“ (Schiller) „Aus Schillers und Goethes Briefwechsel“ és „Des Sängers Fluch“ című olvasmányok tárgyaltattak, tekintettel a szerzett nyelvtani ismeretek ébren tartására s ezen olvasmányok megértéséhez szükséges irodalomtörténeti ismeretekre. 16 írásbeli dolgozat.

Pálffy Károly.

Francianyelv, 3 óra. Rendszeres nyelvtan: a névmások és az igék tana mondattani alapon. Kéthetenként egy írásbeli dolgozat. Olvasmány „Charles XII.” 2 k. Kóhlbauer Ferencz.

Földrajz, 2 óra. Az osztrák-magyar monarchia földrajza.

Laukó Albert.

Természettudomány, 3 óra. Állattan. Rendszeres állattan, bonc- és élettani alapon.

Molnár Károly.

Kémia. 3 óra. A vegytan és vegyületi folyamatok fogalma. A testek legegyszerűbb alkotórészei az elemek. Az elemek vegyi sajátsága; affinitas és vegyérték. A tömegcs és parány, a parány és tömegcsuly. Azon fizikai erők és körülmények, melyek a testek vegyülésénél befolyással bírnak. A gázok fizikai sajátsága. Avogadro tétele. Szinképz elemzés. Ezek után tárgyaltattak az összes elemek s fontosabb vegyeik. Kiemeltetett az aljak és savak tulajdonsága, különbségük. A sók keletkezése.

Dr. Solymosi Lajos.

Matézis, 5 óra. a) Algebra. A logaritmusról, fogalmuk, egyszerű algebrai kifejezések logaritmusai; logaritmus rendszerek, a Briggs- és Napier-féle logaritmusról, alkalmazásuk. Első és másodfokú, több ismeretlennel bíró egyenletek feloldása, kitevőleges egyenletek. Számítási és mértani haladványok, alkalma-

zásuk a kamatos kamat számításra. — b) Mértan. A körbe irt. és körül irt szabályos sokszögekről. A kör kerülete és területe; az ivenk hosszának a kiszámítása. A háromszögtani számok fogalma, az alakképletek származtatása; derékszögű háromszögek feloldása logaritmikusok nélkül. A háromszögtani számok Briggs-féle logaritmusai. Derék- és ferdeszögű háromszögek feloldása, négyszögek és sokszögek feloldása. Testmértan. Kovaliczky Antal.

Ábrázoló geometria, 3 óra. A pont és az egyenes vonal orthogonális projectioi. Az egyenes vonal és a sík nyomai. Síkidomok forgatása. Egyenes vonalok és síkok hajlásszögei. A pont, egyenes vonal és a sík egymástól való távolsága. Kovaliczky Antal.

Szabadkézrajz, 2 óra.

Fankovich Gyula.

A VII. osztályban.

Történet, 3 óra. Egyetemes történet II. József korától a legújabb időkig. Sinkovics József.

Magyar irodalom, 3 óra. Kézikönyvek: Greguss Ágost, „Költészetan“. Toldy és Beöthy Zs. irod. tört. kézikönyve. Verstan. Költemények elemei és nemei. Irod. történeti bevezetéssel megmagyarázott és tárgyalt legkitünőbb költői művek elemezése. Olvasmányok: Tinódy, Balassa B. (I), Zrínyi, Faludy, Amadé, Gyöngyösi, Csokonay, Vörösmarty, Arany és Szigligetitől. Továbbá: Shakespeartól (Coriolanus), Molièretől (fősvény, botcsinálta doktor). Írásb. dolgozatok: 1.) A művészetek fajtái, jellemzésük. A költészet helyzete a művészetekben. 2.) Természeti és erkölcsi fenség és kellem példáinak összeállítása és bő magyarázata. 3.) Balassa Bálint br. a „Végek dicsérete“, „Esdeklés Juliához“ cz. költ. formai és tartalmi szépségei. 4.) Zrínyiász 3. énekéből 60 versszakas mai szép prózává alakítva. 5.) Szerkezet szépsége és szabályosság a Zrínyiászban. 6.) Berzsenyi D. „Magyarokhoz“ „Fenkölt nemességhez“ cz. ódájának széptani méltatása. 7.) Vörösmarty „Zalán futásának“ alak- és tartalmi szépségei. (a legszebb helyek a gyakorlati órákon elemeztettek, tárgyaltattak, és ez alapján készítettett e szélesebb körű dolgozat). 8.) A dolgozatok kölcsönös bírálatára.

Dr. Vajda Emil.

Németnyelv, 2 óra. Költői olvasmányok és színművek. Aus „dem Nibelungenliede“. Aus „Hermann und Dorothea“ Der Pilgrim. Der

Fischer. Der Ring des Polykrates. Der Alpenjäger. Der Schatzgräber. Das Lied von der Glocke. Heidenröslein. Mignon. Iphigenie auf Tauris. Írásbeli dolgozat 10. Hann Károly.

Francianyelv, 2 óra. Rendszeres nyelvtan: az igék mondatani alapon (folytatás), névszerint: a kötő mód használata, a jelen és múlt részesülő. Havonként egy iskolai és egy házi írásb. dolgozat. (Részben a nyelvtan leckéinek megfelelő mondatok, részben Leclair szemelvényeiből összefüggő darabok fordítása magyarból franciára. Ez utóbbiak címei: 1., 2. Les Découvertes Géographiques. 3., 4. Les Sensitives. 5., 6. Quelques Conseils Pour Écrire. 7., 8. Sur Le Fer. 9. De La Nécessité D'Un Plan.) Olvasmány: „Grandeur et décadence des Romains“.

Kohlbauer Ferencz, ez osztály vezetője
Földrajz, 2 óra. Egyetemes összehasonlító physikai földrajz.

Sinkovics József.

Természettrajz, 3 óra, Ásvány-, közet- és földtan. Az ásványok természettani és vegytani tulajdonságai; 84 ásványfaj leírása. Az összetett közetfajok; képződési és települési viszonyaik. A vulkán és vízhatása a földkérgére, földrengések, emelkedések és süllyedések. A földtani képletek, jellegző állati és növényi maradványaikkal, — tekintettel hazánk viszonyaira. Molnár Károly.

Természettan, 4 óra. A testek általános és különös tulajdonságai; a szilárd, cseppfolyós és légnemű testek eröműtana; a fontosabb rezgéstani törvények és alkalmazásuk a hang- és fénytani tünemények megmagyarázására. Hlatky Miklós.

Kémia, 2 óra. A szénvegyek fogalma; a szén négy vegyértékűségéből stb. levezethető vegyületek képződésének átnézete. A szerves testek elemzése s az elemzési eredményből a százalékos összetétel valamint a tömeccsúly és képlet levezetése. A százalékok alapján nyert tömecképlet javítása a gőzsűrűség alapján. Isomeria, polymeria és metameria. Telített szénkönyek s az ezekből levezethető helyettesítési termények; az egy, két és három vegyértékű szeszek; aldehidek és savak. A szénhydratok, erjedésök; szeszes és savas erjedés. Glukosidák, alkaloidák és aromaticus vegyek.

Dr. Solymosi Lajos.

Matézis, 4 óra. a) Algebra. Kapcsolástan. Newton kéttagu tantéte egézszzámu és tört kiteyökre, Magasabb aritmetikai sorok;

végtelen sorok összehajlása és széthajlása. A felsőbb foku egyenletek fontosabb tulajdonságai, a véges és végszerűtlen gyökök kikeresése. — b) Geometria. Szögletes és gömbölyű testek felületének és köbtartalmának meghatározása. Gömbháromszögtan és alkalmazása.

Hlatky Miklós.

Ábrázoló geometria, 2 óra. Hasáb, gula, henger, kúp, gömb ábrázolása, síkokkal való metszése, áthatásai. Rucsinszki.

Szabadekézrajz, 2 óra.

Fankovich Gyula.

A VIII. osztályban.

Történelem, 3 óra. Magyarország pragmatikai története az ősidőktől a legújabb korig.

Sinkovics József.

Magyar irodalom, 2 óra. Kézikönyv: Beöthy Zs. Irodalom története és olvasókönyve. Az egyes korszakok beható jellemzése, különös tekintettel a magyarnyelv történeti fejlődésére. Legkitünőbb iróink élet- és jellemrajza, műveik szépségének tárgyalása. Olvastattak: Halotti beszéd, Pannonia megvét. Tinódy, Zrinyi M. gr., Gyöngyösi, Mikes, Faludy, Virág, Dugonics, Gvadányi, Csokonay, Kisfaludy S., Kazinczy, Berzsenyi, Kölcsey, Kisfaludy Károly, Katona, Vörösmarty, Jósika, Eötvös br., Kemény Zs. br., Tompa, Petőfi, Arany, Gyulai, Szász Károly, Vajda J., Madách, Jókai stb. Az irod. tört. olvasókönyv és az ezelőtti években eltanultak alapján, előbbi írók legkitünőbb műveinek tárgyalása. Írásb. dolgozatok: 1.) „Pannonia megvételéről“ szóló ének formája és nyelvezete. 2.) Zrinyi Miklós gr., „Szigeti veszedelmének“ tartalmi és főkép formai szépségei, (a gyakorlati órákon tárgyaltak alapján). 3.) Csokonay V. Mihály két kitünő ódájának formai és tartalmi szépségei. 4.) Irod. tört. áttekintés (zárth. írásb.) 5.) Zrinyi és Gyöngyösi, összehasonlítás nyelvészeti szempontból. 6.) Mik által mutathatjuk ki hazaszeretetünket. (Jelige: A haza minden előtt, Kölcsey.) Érettségi vizsgálatra: Tompa, Petőfi és Arany összehasonlítása, költészeti szempontból.

Dr. Vajda Emil.

Bölcsélet, 3 óra. Logika lélektani alapon fejtegetve.

Rucsinszki Lajos.

Németnyelv, 2 óra. Prózai olvasmányok a német tudományos

nyelv ismertetésére: Karl V. (Ranke.) Kreuzzug und Tod Friedrichs I. (Raumer.) Ueber das Erhabene (Schiller.) 8 írásbeli dolgozat.
Hann Károly.

Francianyelv, 2 óra. A költőmód használata és a részesülők tanának átvitele után, a rendszeres nyelvtan ismétlése (alak- és mondattan.) Havonkint egy írásbeli dolgozat, Leclair szemelvényeiből, a következő címeken: 1. De L'Emploi Du Temps. 2. Grandeur De Charlemagne. 3. Charlemagne Donne L' Exemple A L' Étude. 4. Ardeur De Charlemagne A Apprendre. 5. Vice Du Système Féodal. 6. La Féodalité, Regime De La Force. 7. Enfance De Jean Racine. 8. Premiers Essais De Racine. Olvasmány: „Grandeur et decadence des Romains“.
Kohlbauer Ferencz.

Földrajz, 2 óra. Általános földrajz: a történet előtti emberre vonatkozó nyomokból kiindulva az emberi művelődés fejlődése az államalakulásig; a természet befolyása az emberre, s az ember befolyása a természetre; az európai államok leírása földrajzi, nemzetgazdasági és politikai alapon. Az északamerikai egyesült államok s a két Amerika vázlatos ismertetése.
Laukó Albert.

Természetrajz, 2 óra. Anthropologia. Az emberi test szerveinek bonctana, élettani működése, figyelve azok épségben tartásának szabályaira. Röviden az embercsalád ós-, illetőleg művelődéstörténete és fajtái.
Molnár Károly.

Természettan, 5 óra. A melegről, mágnesességről, electromosásról. Az egész természetannak főbb vonalaiban való átismétlése.

Csillagászati alapfogalmak. Az égboltozat látszólagos napi és évi mozgása; az ekliptika ferdeségének a befolyása a földövek és évszakok eloszlására, a nappalok és éjjeltek hosszúságára. Az égi összrendezői rendszerek A parallaxis, az égi test távolának és nagyságának a meghatározása. Az álló, bolygó és üstökös csillagokra vonatkozó csillagászati és természetani ismeretek főbb vonásaikban. A különböző rendszerek. Naprendszerünkben a nap, föld és holdra vonatkozó ismeretek. Időszámítás.

Hlatky Miklós, ez osztály vezetője.

Matézis, 3 óra. A pont derékszögü koordinátái. Két pont távolsága. Háromszög területe. Az egyenes egyenletének általános és paraméteres (értelmezhető állandóju) alakjai. Különböző feladatok az egyenes és pont köréből. A kör egyenletének általános és

paraméteres alakja. Feladatok. Az ellipszis, a hiperbola középponti egyenlete; a parabola csúcsponi egyenlete. Feladatok. A kordináták átalakítása. Az eddig előfordult alakzatok egyenleteinek átalakítása a kordináta rendszer változtatása folytán. A másodfoku egyenletek vagy ellipszis vagy hiperbola stb. egyenletei. A kúpszeletek egyenletei másodfokuak. Rucszinski Lajos.

Ábrázoló geometria, 3 óra. A soklapuak, a henger, a kúp és a gömb saját és vetett árnyéka. A középponti vetítés alapelvei. A pont, az egyes, a sík ábrázolása, s néhány alapvető feladat megoldása. Egyenesek osztása. Gyakorlatok. Kovaliczky.

Szabadkézrajz, 2 óra.

Fankovich Gyula.

Valamennyi osztályban.

Hittan tanítást heti 1—1 órában eszközöltetni az illető választásfelekezetek felsőbbségének állott jogában.

A főtisztelendő erd. r. kath. püspökség a római katolikus növendékek hitanításáról akép méltóztatott gondoskodni, hogy a VIII. és VII. osztálybeliek tanításával főtiszt. Bodó Ádám róm. kath. főgymn. tanár urat, — a IV. és III. osztálybeliekével n. tiszt. Gegő György segédlelkész urat, — a VI. és V. osztálybeliekével főtiszt. Temesváry János róm. kath. főgymn. tanár urat, — a II. I. és Előkészítő osztálybeliekével n. tiszt. P. Györffy Fidél szentferencendi áldozár, hitszónok és másod zárdafőnök urat méltatta megbizni.

Helvét hitü növendékeink hittanítását, a sz.-udvarhelyi ev. ref. kollégium mélt. előjáróságának intézkedése folytán, a VIII—V. osztályban tiszt. Zajzon Ferencz lelkész ur, a IV—I. és E. osztályban tiszt. Tolvaly Zsigmond lelkész ur méltatta teljesíteni.

Iskolánk *unitárius* vallásu növendékeit tiszt. Kisgyörgy Sándor ur, kénosi pap szívesen részesítette hittanításban.

Más felekezeti vagy vallásu növendékeink hittanításáról szülfők gondoskodtak.

Iskolánk Igazgatósága, áthatva attól a meggyőződéstől, hogy a józan erkölcsös nevelést a vallásos tudat fölébresztése és ébrentartása hivatva van még termékenyebbé tenni: őszinte köszönetet

mond mindazoknak, a kik növendékeink hittanításáról jogszerűleg gondoskodván, egyházuk érdekeivel egyetemben a társadalom érdekeit is előmozdították.

Testgyakorlásban a nyári hónapok alatt minden osztály heti 2—2 órán részesült, Barabás Domokos tanár vezetése alatt.

A négy felső osztály önként vállalkozott tanulói két csoportra osztva hetenként 4—4 órán *latin nyelvet* (rendkívüli tantárgy) tanultak. A kezdőket Laukó Albert tanár, a haladókat Hann Károly tanár tanította. A Perthes-Kosztke-féle nyelvtani és gyakorló könyveket használva elvégezték a rendes alaktant és szintaxist, s a megfelelő gyakorlatokat és olvasmányokat.

Ugyancsak a felső osztályok önként vállalkozó tanulói hetenként 2 órán *gyorsírást* tanultak. Laukó Albert tanár vezetése mellett elvégezték a levelező gyorsírást Gabelsberg-Markovics rendszere alapján.

B) Tankönyvek.

Magyarnyelv s irodalom és Lölcselethez.

Gáspár János, Magyar olvasókönyv, IV. r. (Előkészítő oszt.)

Kármán Mór, Magyar olvasókönyv, I—III. r. (I—III. oszt.)

Simonyi Zsigmond, Kis magyar nyelvtan, (I—II. oszt.)

Névy László, Stilisztika, I—II. r. (IV—V. oszt.)

Névy, Rhetorika. (VI. oszt.)

Greguss Ágost, Magyar Költészetten. (VII. oszt.)

Beóthy Zsolt, A magyar nemzeti irodalom történeti ismertetése, I—II. r. (VII—VIII. oszt.)

Brassai Samu, Logika lélektani alapon fejtegetve (VIII. oszt.)

Német nyelvhez.

Jónás János, Német nyelvi tan- és olvasókönyv, I—IV. (Elők. I—V. oszt.)

Felsmann József, Német tan- és olvasókönyv felsőbb iskk. használatára, I—II. r. (VI—VIII. oszt.)

Francia nyelvhez.

Hófer-Mager, Módszeres francia nyelvtan I—II. r. (II—III. o.)

- Hófer Károly, Olvasókönyv I. r. (II—III. oszt.)
Hófer, Rendszeres nyelvtan I—II. r. (IV—VIII. oszt.)
Classiques Français (Edition Bibliothèque Nationale): Fénelon,
Télémaque (IV—V. oszt.); Voltaire, Charles XII. (VI. oszt.)
Montesquieu, Considérations etc. (VII—VIII. oszt.)

Történelemhez.

- Horváth Mihály, Magyarország története (kis kiadás), (I—III. oszt.)
Somhegyi Ferenc, Egyetemes történet I—III. r. (IV—VI. oszt.)
Ribáry Ferenc, A legújabb kor története (VII. oszt.)
Horváth Mihály, Magyarország története (közép kiadás), (VIII. oszt.)

Földrajzhoz.

- „Sárospataki“ kis földrajz. (Előkész. oszt.)
Hunfalvi János, Földrajz a középisk. alsó oszt. számára I—IV. (I—IV. oszt.)
Requinyi Géza, Európa földrajza (V. oszt.)
Haucke Cherven, Az osztrák-magyar monarchia földrajza (VI. oszt.)
Requinyi, Általános összehasonlító földrajz (VII. oszt.)
Jablonszky János, összehasonlító politikai földrajz. (VIII. oszt.)

Természetrájzhoz.

- Soltész-Buza, Természetrájz, olvasmányul népisk. számára, (Előkész. oszt.)
Kriesch János, A természetrájz elemei (I—II. oszt.)
Kriesch-Simkovics, Növénytan, (V. oszt.)
Simkovics Lajos, Növényhatározó (V. oszt.)
Thomé-Paszlavszki, Az állattan kézikönyve (VI. oszt.)
Roth Samu, Ásvány-, kőzet- és földtan (VII. oszt.)
Thomé-Paszlavszki, Az ember testi szervezete és élete, őstörténete és fajtái (VIII. oszt.)

Természettanhoz.

- Piskó-Aujeszki, Természettan az alreáliskolák számára (III. IV. oszt.)
Fehér Ipoly, Kísérleti természettan (VII—VIII. oszt.)

Kémiahoz.

Haydu, A vegytan és ásványtan kézikönyve (IV. oszt.)

Sajóhelyi, A vegytan elemei (V. oszt.)

Roscoe-Lengyel, A vegytan alapvonalai (VI—VII. oszt.)

Matézis és Geometriához.

Lutter Nándor, Közönséges számtan, I—III. r. (I—III. oszt.)

Lutter, Betűszámtan (IV—VIII. oszt.)

Lutter, Mértan, I—II. r. (V—VIII. oszt.)

Suppan Vilmos, Ábrázoló geometria, I—III. r. (VI.—VIII. oszt.)

C) Tanárkar.

Héjja Endre, végzett technikus, rendes tanár; 26 év óta tanít; 9 év óta ez intézet igazgatója; az udvarhelymegyei állandó népnevelési bizottság elnöke; Udvarhely városának tiszteletbeli mérnöke; a sz.-udvarhelyi Vörös-Kereszt egyesületi választmány tagja. Tanított számvetést az I. osztályban s természettant a III. és IV. oszt.-ban, h. 10 órán.

Barabás Domokos, okleveles tanár, tornatanító; a tanulók együttlakásának a reáliskolai bizottság által választott felügyelője; az Előkészítő osztály vezetője; 2 év óta tanít. Vezette a testgyakorlatokat a nyári hónapokban heti 2—2 órán mindenik osztályban. Tanított magyarnyelvet, földrajzot és szépirást az Előkészítő osztályban, h. 12 órán.

Fankovich Gyula, végzett jogász, r. tanár, 10 éve tanít; az intézeti rajzsztár kezelője; a sz.-udvarhelyi Vörös-Kereszt egyesületi választmány tagja. Tanított szépirást az I—II. osztályban, szabadkézi rajzot a II—VIII. oszt.-ban, h. 20 órán.

Hann Károly, r. t., 17 év óta tanít; a IV. oszt. vezetője. Tanított német nyelvet az E., III. IV. V. VII. VIII., latin nyelvet a VI. VII. és VIII. oszt.-ból önként vállalkozóknak, h. 19 órán.

Hlatky Miklós, r. t. 12 év óta tanít; a VIII-ik oszt. vezetője; az intézet természettani sztárának kezelője; tandíj kezelő; az udvarhelymegyei népnevelési egyesület pénztárnoka; a meteor. észleletek vezetője. Tanított természettant a VII. és VIII., menyiségtant a VII., számtant és geometriát a II. oszt.-ban h. 19 órán.

Kohlbauer Ferencz, r. t., 11 év óta tanít; a VII. oszt. vezetője; a sz.-udvarhelyi iparegylet és Vörös-Kereszt egyesület választmányi tagja, a kaszinó-egyesület pénztárnoka. Tanított Francia-nyelvet a II—VIII. oszt.-ban, h. 19 órán.

Kovaliczky Antal, r. t. 7 év óta tanít; a VI. oszt. vezetője; az intézet geometria szertárának öre; m. kir. honvéd főhadnagy. Tanított mennyiségtant a IV. és VI. osztályban, ábrázoló mértant a VI. és VIII., számtant az Előkészítő osztályban, h. 19 órán.

Lankó Albert, r. t. 7 év óta tanít; a II. osztály vezetője; az intézet tanári és ifjúsági könyvtárának kezelője; a sz.-udvarhelyi jótékony nőegyesület és a kaszinó jegyzője. Tanított földrajzot a II. IV. VI. VIII., történelmet a II. IV. VI. oszt.-ban, latin-nyelvet a kezdőknek, s levelezési gyorsírás, h. 22 órán.

Molnár Károly, r. t., 9 év óta tanít; az I. oszt. vezetője; a természetrajzi szertárnak öre; ref. egyh. kerületi képviselő; a városi kaszinó könyvtárnoka. Tanított természetrajzot az E.—II. s V—VIII., földrajzot a III. oszt.-ban h. 19 órán.

Pálffy Károly, r. t. 10 év óta tanít; a tanári tanácskozmányok jegyzője; az unitárius egyház főtanácsának, s udvarhelymegyei állandó népnevelési bizottságnak tagja; az udvarhelymegyei általános népnevelési egyesület-, és az udvarhelymegyei gazdasági egyesület titkára. Tanított magyar nyelvet az I. s II., német nyelvet az I. II. VI. oszt.-ban, h. 19 órán.

Rucsinszki Lajos, r. t. 10 év óta tanít; a tanulók zenekara vagyonának kezelője. Tanított matézist az V. és VIII., a szerkesztő geometriát a III. IV. és V., az ábrázolót a VII. s a logikát a VIII. oszt.-ban, h. 19 órán.

Sinkovics József, r. t. 7 év óta tanít; az V. oszt. vezetője, a földrajzi szertár kezelője, a sz.-udvarhelyi Vörös-Kereszt egyesületi választmány jegyzője. Tanított történelmet az I. III. V. VII. VIII., földrajzot az I. V. VII. osztályban, h. 19 órán.

Dr. Solymosi Lajos, r. t. 7 év óta tanít; a III. osztály vezetője; az intézet kémiai szertárának öre; az udvarhelymegyei takarékpénztár részvénytársaság vezérigazgatója. Tanított kémiát a IV.—VII., számtant a III., mértani rajzot az Előkészítő és első osztályban, h. 19 órán.

Dr. Vajda Emil, h. t. 1 év óta tanít; az iskola kebelében alakult dalárda vezetője és az ifjusági zenekar felügyelője. Tanított: magyar ny. és irodalmat a III.—VIII-ik oszt.-ban h. 19 órán.

D) A tanulók névsora. ¹⁾

ELŐKÉSZÍTŐ OSZTÁLY.

- Asztalos Dénes, 1872. ref. Sz.-Udvarhely.
Balácsi József, 1869. r. k. Bethlenfalva.
*Ballok István, 1868. unit. Derza.
*Bándi Mózes, 1870. ref. Telekfalva.
5 Bócsi György, 1872. ref. Sófalva,
*Benke Ferencz, 1871. unit. Siménfalva.
Bergleiter Gyula, 1872. luth. Berethalom.
Biró Gyula, 1872. r. k. Brassó.
Bokor Péter, 1871. r. k. Bethlenfalva.
10 *Dáné Sándor, 1870. ref. Bágy.
*Draghicui Tamás, 1869. gör. k. Grid.
Dúrr Vilmos, 1873. luth. Segesvár.
*Fábián Dénes, 1871. unit. Korond.
*Farczady Sándor, 1870. unit. Homoród Sz.-Pál.
15 Ferenczi Gyula, 1872. ref. Etéd.
Ferenczi István, 1870. ref. Sz.-Udvarhely.
Ferenczi Pál, 1870. ref. Sz.-Udvarhely.
Fülöp Pál, 1871. ref. Sz.-Keresztur.
*Gagy Dénes, 1873. ref. Etéd.
20 Gircsis Béla, 1871. ref. Sz.-Udvarhely.
Gircsis János, 1871. ref. Sz.-Udvarhely.
Gráf Dániel, 1870. luth. Segesvár.
**Gyarmathi Domokos*, 1869. unit. A.-Boldogasszonyfalva.
*Illyés Albert, 1872. ref. Parajd.
25 Koncz Mózes, 1871. ref. Rözöd.
László István, 1872. ref. Bese.

---

¹⁾ A *-gal jegyzettek fölvétettek az együttlakásra; a *cursiv betűs nevek* az év folytán kiléptek az iskolából. A tanuló neve után születése éve, vallása, születése helye van jegyezve,

- *Máté Kálmán, 1872. ref. Parajd.
 *Nagy Zsigmond, 1870. r. k. Oroszhegy.
Nyisztor István, 1870. r. k. Bethlenfalva.
 20 *Nyisztor Lándor*, 1869. r. k. Bethlenfalva.
 Pahán Károly, 1871. ref. Sz.-Udvarhely. ,
 Rápolti Gábor, 1873. ref. Sz.-Udvarhely.
 Simó Albert, 1870. r. k. Bethlenfalva.
 Simó István, 1871. r. k. Bethlenfalva.
 35 Sinkovics Géza, 1871. ref. Sz.-Udvarhely.
 Soó Lajos, 1872. r. k. Bethlenfalva.
 Szakács István, 1872. ref. Sz.-Udvarhely.
 Szemerjai Ferencz, 1870. ref. Sz.-Udvarhely.
 Szentés Domokos, 1872. ref. Sz.-Udvarhely.
 40 *Tóth Mihály, 1871. r. k. Atyha.
 Tóth Samu, 1873. r. k. Kolozsvár.
 *Tamás János, 1870. r. k. Oroszhegy.
 Vass Ferencz, 1872. ref. Sz.-Udvarhely.
 Veress Albert, 1872. r. k. Sz.-Udvarhely.

I. OSZTÁLY.

- Ádám István, 1870. ref. Sz.-Udvarhely.
Balázs Géza, 1871. ref. Gyöngyös.
 *Bán Gábor, 1870. unit. A.-Bolbogasszonyfalva.
 *Benczédi Dániel, 1866. ref. Bikafalva.
 5 Bucsai Lajos, 1872. ref. Sz.-Udvarhely.
 *Czikó Sándor, 1872. r. k. Csik-Mszent.
 *Déák Dénes, 1870. ref. Kovászna.
 *Istók Miklós, 1870. ref. Magyarós.
 Kovács Antal, 1869. r. k. Kadicsfalva,
 10 Kőkösi Albert, 1870. ref. Sz.-Udvarhely.
 Lukács Dénes, 1872. g. k. Ny. Andrásfala.
 *Márton Antal, 1869 r. k. Oroszhegy.
 *Patakfalvi Domokos. 1871 unit. Énlaka.
 Rácz Ákos, 1869. ref. Sz.-Udvarhely.
 15 Rubis Elemér, 1873. r. k. Parajd.
 Rutzersdorfer Ferencz, 1873. r. k. Sz.-Udvarhely.
 Schuller János, 1870. luth. Kóhalom.

- Stummer Gusztáv, 1871. r. k. N. Szeben.
 *Szász Mózes, 1870. unit. Korond.
 20 *Szőke László, 1868. ref. Oláh-Andrásfalva.
 *Ugron Géza, 1872. ref. Kovászna.

II. OSZTÁLY.

- *Bándi Miklós, 1868. ref. Telekfalva.
Háger Keresztély, 1867. luth. Sz.-Ágosta.
 Hommer Mihály, 1868. luth. Sövényseg.
 Kovács Domokos, 1870. ref. Sz.-Udvarhely.
 5 Lang Henrich, 1868. luth. Szt.-Ágosta.
 *László Domokos, 1869. unit. Abásfalva.
 *Márton Péter, 1868. r. k. Oroszhegy.
 Molnár Sándor, 1871. ref. Közép-Ajta.
 Monoki József, 1868. ref. Sz.-Udvarhely.
 10 *Nyisztor Lajos, 1865. unit. Kénos.
 *Pálfi Mihály, 1869. unit. M.-Vásárhely.
 *Pisztora Gyula, 1868. r. k. Parajd.
 Pótsa Pál, 1869. r. k. Szász-Dánya.
 Rápolti Endre, 1870. ref. Sz.-Udvarhely.
 15 *Tófalvi Gergely, 1867. r. k. Korond.
 *Török Ferencz, 1869. unit. Énlaka.
Zikeli Henrich, 1867. luth. Szt.-Ágotha.

III. OSZTÁLY.

- Ádám Béla, 1870. unit. Rugonfalva.
 Breckner Henrik, 1869. luth. Sz.-Ágotha.
 Bucsi Imre, 1870. ref. Sz.-Udvarhely.
 *Csató Béla, 1867. r. k. Cs.-Csatóság.
 5 *Hollandai Pál, 1867. ref. Al.-Csernáton.
 Schuster János, 1868. luth. Ujváros.
 Szabó Vazul, 1867. g. kel. N.-Szeben.
 *Szász Ferencz, 1868. unit. Énlaka.

IV. OSZTÁLY.

- *Bedő Lajos, 1866. unit. Csehétfalva.
- Bencze Béla, 1867. ref. Sz.-Udvarhely.
- *Kővecsy Ábel, 1867. ref. Agyagfalva.
- *Orbán Ferencz, 1867. ref. Bágy.
- 5 Petke Ferencz, 1868. ref. Ilyefalva.
- *Tolán Vikentia, 1865. g. kel. A.-Boldogasszonyfalva.
- Tomp András, 1865. luth. Mirkvásár.

V. OSZTÁLY.

- *Benedek Endre, 1868. ref. Brassó.
- *Bocskor Károly, 1865. r. k. Sulina (Törökország.)
- Gergely Tamás, 1867. r. k. Sz.-Udvarhely.
- *Hain Győző, 1865. luth. Segesvár.
- 5 *Szabó István, 1864. ref. Feltőrja.
- Tompa Károly, 1864. ref. K.-Borosnyó.
- *Vass Árpád, 1867. r. k. M.-Vásárhely.
- Zeyk János, 1867. ref. Czikmántor.

VI. OSZTÁLY.

- *Bartos Lajos, 1864. ref. Dálnok.
- Diemár Ernő, 1867. r. k. N.-Enyed.
- Jeszenszki Sándor, 1866. luth. Tót.-Próna.
- Kassai Gábor, 1867. ref. Sz.-Udvarhely.
- 5 Kassai János, 1862. ref. Sz.-Udvarhely.
- Kohl József, 1866. r. k. Szerdahely.
- Kónya Kálmán, 1866. ref. Nagy-Borosnyó.
- *Kovács Dénes, 1866. r. k. Oroszhegy.
- *Pálfi Gyula, 1867. unit. Tarcsafalva.
- 10 *Petke Gyula, 1865. ref. Ilyefalva.
- Pfundtner Károly, 1866. r. k. Mezőhegyes.
- Rácz Gyula, 1867. ref. Sz.-Udvarhely.
- Roth György, 1864. luth. Brassó.
- *Sólyom Albert, 1865. r. k. Peselnek.
- 15 Zsigmond Béla, 1865. ref. Parajd.

VII. OSZTÁLY.

- *Balla Dénes, 1862. r. k. Szováta.
- *Bencze Zsigmond, 1863. ref. Bágy.
- *Benedek Béla, 1863. ref. Brassó.
- *Finta Lajos, 1865. ref. Barátos.
- 5 Hosszu Jenő, 1864. ref. Kézdi-Vásárhely.
- Solymosi Lajos, 1863. ref. Bögöz.
- Szabó István, 1863. r. k. Szárhegy.

VIII. OSZTÁLY.

- *Balla Gyula, 1865. r. k. M.-Vásárhely.
  - *Bodor Károly, 1862. ref. Léczfalva.
  - Florián János, 1865. g. k. Naszód.
  - *Gyarmathy Mózes, 1864. unit. Újszékel.
  - 5 Hosszu Lajos, 1863. ref. Kézdi-Vásárhely.
  - Jóó István, 1861. ref. Hidvég.
  - Kiss Dániel, 1864. ref. Sz.-Udvarhely.
  - Koncz Aurél, 1864. luth. Sz.-Udvarhely.
  - Ráczy Albert, 1865. ref. Sz.-Udvarhely.
  - 10 Schafberger Gusztáv, 1861. r. k. Fogaras.
  - Szentes József, 1864. ref. Sz.-Udvarhely.
  - Székely Árpád, 1861. r. k. Kolozsvár.
-

a) A tanulókról általánosan :

Osztály	A tanulók száma				Vallások								Nyelv-vizonyaik					Szülei polgári állása				Előmenetek		
	beiratott	elhalt	elmaradt	év végén maradt	római katolikus	görög katolikus	görög keleti	ágostai hitvallású	helvét hitvallású	unitárius	mózes vallású	magyar	magyar, német	magyar, román	magyar, német, román	magyar, szláv	értelmiségiek	önálló őstermelők (földbirtokokosok és bérlők)	önálló kereskedők s iparosok	magán tisztviselők	személyes szolgálatot tevők s munkások	haladó	vizsgálatra utasítva	ismétlő
Előkészítő	44	—	7	37	13	—	1	3	22	5	—	40	3	1	—	—	4	17	19	1	3	23	—	14
I.	21	—	3	18	6	1	—	1	10	3	—	16	3	2	—	—	7	8	4	—	2	18	—	—
II.	17	—	3	14	4	—	—	4	5	4	—	13	4	—	—	—	4	6	5	1	1	13	1	—
III.	8	—	—	8	1	—	1	2	2	2	—	5	1	—	2	—	3	3	2	—	—	6	2	—
IV.	7	—	—	7	—	—	1	1	4	1	—	5	1	1	—	—	4	3	—	—	—	7	—	—
V.	8	—	—	8	3	—	—	1	4	—	—	4	3	—	1	—	2	3	3	—	—	8	—	—
VI.	15	—	—	15	5	—	—	2	7	1	—	11	2	—	1	1	6	4	4	—	1	11	2	2
VII.	7	—	—	7	2	—	—	—	5	—	—	6	1	—	—	—	4	1	1	—	1	7	—	—
VIII.	12	—	—	12	3	1	—	—	7	1	—	8	2	—	2	—	7	2	3	—	—	10	2	—
Az intézetben összesen	139	—	13	126	37	2	3	14	66	17	—	108	20	4	6	1	41	47	41	2	8	103	7	16

E) Statisztikai táblázatok.

a) — Folytatás: —

(Megyék)	Születésök helye										Szülők lakóhelye									
	E.	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	Össze- sen	E.	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	Össze- sen
Sz.-Udvarh város } Udvarhelymegye }	37	14	10	3	4	1	6	2	5	82	44	18	10	3	5	1	7	3	7	98
Háromszék . . .	—	2	1	1	1	2	4	2	3	16	—	2	2	1	1	2	4	2	3	17
Nagy-Küküllő . . .	4	1	4	2	1	1	—	—	—	13	—	—	4	3	1	—	—	—	—	9
Brassó m.	1	—	—	—	—	1	1	1	—	4	—	—	—	—	1	1	1	—	—	3
Fogarás m.	1	—	—	—	—	—	—	—	1	2	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1
Kolozs m.	1	—	—	—	1	—	—	—	1	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Szében	—	1	—	1	—	—	1	—	1	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Csik	—	1	—	1	—	—	—	1	—	3	—	1	—	1	—	—	—	—	—	3
Mares-Torda . . .	—	1	1	—	—	2	—	1	1	6	—	—	1	—	—	2	1	1	1	6
Kis Küküllő . . .	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Alsó Fehér	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Szolnok-Doboka m.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1
Heves m.	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Csanád	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Turóc	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Külföld	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	—	—	—	1

b) A tanítás és tanulás eredményéről.

Tantárgyak	Jules				Jó				Elégséges				Elégtelen			
	VIII. oszt.				VII. oszt.				VI. oszt.				V. oszt.			
	Jó	Elégséges	Elégtelen	Jules	Jó	Elégséges	Elégtelen	Jules	Jó	Elégséges	Elégtelen	Jules	Jó	Elégséges	Elégtelen	Jules
Hittan ³																
Magyar nyelv	4	3	5	—	2	3	2	—	5	4	5	1	3	3	2	—
Német nyelv	6	3	3	—	2	2	3	—	6	2	6	1	2	4	2	—
Franczi nyelv	4	1	7	—	1	2	4	—	4	3	5	3	2	4	2	—
Bölcsélet	2	2	8	—				—								—
Földrajz	5	4	3	—	2	2	3	—	7	6	2	—	1	5	2	—
Történet	4	2	6	—	2	2	3	—	7	3	4	1	1	4	3	—
Mennyiségtan	2	3	5	2	2	1	4	—	3	3	6	3	1	3	4	—
Geometria	3	3	5	1	1	3	3	—	3	2	8	2	2	3	3	—
Természetrész	4	3	5	—	3	2	2	—	5	2	8	—	1	5	2	—
Természetan	2	2	7	1	1	3	3	—				—				—
Vegytan					2	1	4	—	4	4	7	—	1	5	2	—
Szabadképrész	6	6	—	—	2	5	—	—	5	6	4	—	5	2	1	—
Testgyakorlat	6	5 ¹	—	—	3	4	—	—	3	7	4 ¹	—	1	3	2 ³	—
	IV. oszt.				III. oszt.				II. oszt.				I. oszt.			
Hittan ³																
Magyar nyelv	4	2	1	—	3	1	4	—	5	5	4	—	3	6	9	—
Német nyelv	2	3	2	—	4	3	1	—	4	5	5	—	2	7	9	—
Franczi nyelv	2	2	3	—		3	3	2	3	2	8	1				—
Földrajz	4	3	—	—	2	3	3	—	7	4	3	—	3	3	12	—
Történet	5	2	—	—	3	1	4	—	7	5	2	—	5	3	10	—
Mennyiségtan	3	—	4	—	1	2	5	—	6	3	5	—	3	7	8	—
Geometria	3	4	—	—	3	5	—	—	5	3	6	—	2	3	13	—
Természetrész								—	5	8	1	—	2	8	8	—
Természetan	3	3	1	—	3	4	1	—				—				—
Vegytan	1	3	3	—				—				—				—
Szabadképrész; írás	1	6	—	—	3	2	3	—	—	12	2	—	2	13	3	—
Testgyakorlat		5	1 ¹	—	3	3	2	—	2	9	3	—	2	11	5	—

¹ Egy fel van mentve. ² Kettő fel van mentve.

³ Hittanból az osztályzatok későn adatván be, nem voltak kinyomathatók.

Előkészítő osztály. 1)

Tantárgyak	Jeles	Jó	Elégséges	Elégtelen
Hittan	3	7	15	—
Magyar nyelv	8	6	10	1
Német nyelv	9	9	6	1
Földrajz	4	8	11	2
Számтан	5	8	10	2
Természettan	6	10	8	1
Rajz	2	8	12	2 ²⁾
Írás	3	12	9	1
Testgyakorlat	—	12	12 ²⁾	—

1) 12 rendkívüli tanuló ismétlésre utasítva, nem osztályoztatott. 2) Egy béna.

c) Az érettségvizsgálatról. *)

Jelentkezett	Írásbeli vizsgálatot tett	Szóbeli vizsgálatot tett	Érettnak nyilvánított		Egyetemre szándékozott		Műegyetemre			Más pályára
			kitüntetéssel	egyszerűen	medikai-	philos. karba	építészeti-	mérnöki s gépészi	vegyészi szakra	
10	10	10	1	6	—	—	1	1	—	5

*) A. VIII. osztály vizsgálata május 5-én megtartván, az írásbeli érettségi vizsgálatok 7—10-dikét folyták le. Kitzűzött feladatok:

1. Magyar fogalmazás-feladat: „Tompá. Petőfi és Arany összehasonlító jellemzése költészeti szempontból.“ (Eredmény: Jeles: 3. Jó: 3. Elégséges: 4.)

2. Német fordítás: Dr. Riedl „Lessing élete.“ (Eredmény: Jeles: 3. Jó: 6. Elégséges: 1.)

3. Franciára fordítani: „L'éléphant.“ (Eredmény: Jeles: 2. Jó: 3. Elégséges: 5.)

4. Matézisből: 1. Ha három szám elsejéhez a másik kétjének felét, vagy a másodikhoz a többieknek harmadát, vagy a harmadikhoz a többieknek negyedét adjuk, mindannyiszor egy és ugyanazt a számot nyerjük, t. i. 170-et, melyik a három szám? 2. Mily szöveget képeznek az egyenesek, melyeknek egyenletei $4 = 5x + 6$ és $2y = 3x + 7$; és mekkorák a metszéspont koordinátái? (Eredmény: Jeles 2, jó 1, elégséges 7.)

A szóbeli vizsgálat a rovatokban kimutatott eredménnyel június 26—27-én folyt le.

F) Gyűjtemények gyarapodása.

1. Az intézeti könyvtár gyarapodása.

Lehr Albert, Toldi 3·60. Kármán Mór, Magyar olvasókönyv III. r. 1·50. Beóthi Zsolt, Magyar irodalom története 4·50. Arany János, Toldi szerelme 3·60. Kísfaludi-társaság évlappjai 3. Molière vigjátékaiból 2. kötet 2·50. Márton, Költemények 1. Csengeri, Deák Ferencz emlékezete 1. Nyelvőri kalauz 2·50. Abafi, Nemzeti könyvtár XIII. kötet 2·20. Régi magyar költők tára IV. k. 2. Simonyi, Antibarbaros 0·50. Simonyi, Kis magyar nyelvtan 0·80. Böhm, Deutse Aufsätze 3·05. Feugère, Leon Morceaux choisis 10 darab 10·18. Staël, Delphine, L'Allenague. L'Italie 5·40. Brachet Morceaux choisis 2·10. Grammaire Espagnole 3. Szalai László, Magyarország története I—VI. köt. 23·12. É. Reclus, Nouvelle géographie universelle IV. és V. k. 36. Szabó, Természettani földrajz 2. Visontai, Összehasonlító földrajz 1·20. Mackenzie Wallace Russia 4. Ábel, Mértan 2·80. Herwig, Absolute Maase 1·44. Milinovszki, Geometrie II. 1·08. Koppe, Mathematik I. II. 2·88. Koppe, Physik 2·52. Wäckel, Planimetrie 2·16. Reidt, Elemente d. Mathematik I—IV. 3·12. Wäckel, Geometrie 1·08. Struve, Mathematik 0·96. Gerge, Aufgaben d. Geometrie 4·80. Reidt, Planimetrische Aufgaben 1·80. Bierbauer, Physika 5·50. Milinovszki, Kegelschnitte 5·28. Balzer, Geometrie 4·80. Noth, Arithmetik 1·44. Schömilch, Handbuch d. Mathematik 23·40. Láng, Elemző mértan 1. Die Analyse d. Weines 0·60. Alföldi, A bor vegyelemzése 1·50. Hofer, Histoire de la physique et de la chimie 2·40. Troost, T. d. Chimie 4·80. Liesegang, Handbuch d. Photographie 5·40. Seegen, Heilquellen 6. Hallier, Flora v. Deutschland IX—XII. k. 22·08. Register zu Flora v. Deutschland 0·60. Trefort, Kisebb dolgozatok 1·80. Köpesdi, Magyar-latin szótár 2·60. Erler, Direktoren Konference két melléklettel 6·06. Erler, Verhandlungen 1·80. Beksics, Kemény Zsigmond 2. Torvények és rendeletek 6. Folyóiratok: Philosophiai szemle 5. Budapesti Szemle 12. Petermann, Mittheilungen 10·80. Central Organ 9·60. Helmholz, Annalen der Physik u. Chemie 1882—1883. 40·08. Magyar Tanügy 6. Magyar nyelvőr 5. Századok 5. Történelmi Tár 2·80. Természettudományi közlöny 3. Tanáregyleti Közölny 4.

Népszerű természettudományi előadások I. A m. t. akadémia s a természettudományi társulat könyv-kiadványai 14.60. Ajándékok: Veres Ignác, Az ígeműszavak a magyar nyelvben. Simonyi Zs. A magyar kötőszók. Szarvas Gábor, A magyar igeidők. Toldy F. Corpus grammaticorum ling. hung. veterum. Budeuz, Nyelvtudományi közlemények XVII. k. 1. 2. füzet. Gyulai, Értekezések a nyelv és széptudományok köréből XI. k. 1. 2. füzet. Matematikai és természettudományi értesítő. (A m. t. akadémia ajándékai.) Lehr Albert és Riedl F. Magyar olvasókönyv I. II. k. Péterfy, Katona Bánkbánja. Horrach J. Német olvasókönyv I—II. r. Hoffmann Mór Német tan- és olvasókönyv III. kötet. Heinrich, Wilhelm Tell. Schwiedland, Francia nyelvten I. r. Hofer, Francia prózai olvasmányok. Mangold L. Ó-kor. Varga Ottó, Vezérfonal a világtörténelemhez. Dr. Roth S. Növénytan elemei. Landau, Arányok szerint való rajzolás I. és II. részből egyes füzetek. Roder Florent, Ó- és Uj-szövetségi biblia. (Franklin-társulat ajándékai.) A m. k. földtani intézet évkönyve VI. k. 1—5. füzet. Dr. Herbich, A Székelyföld földtani leírása. (A m. k. földtani intézet ajándéka.) Huszka József, Magyar diszitési motívumok a Székelyföldön. (Szerző ajándéka.) Gyertyánffi István, A budapesti tanítóképző multja és jelene. (Szerző ajándéka.) Hlatki Schröder, A körmöczbányai iskolák. (Szerzők ajándéka.) Gyurgyik Gyula, Körmöczbánya s a kincstár között folyó per. (Szerző ajándéka.)

2. Tanulók könyvtára.

Tolnay, Nemesvér 3. Hoffer, Rendszeres francia nyelvten II. r. 1. Kármán, Magyar olvasókönyv II. r. 2 db. 2.40. Olcsókönyvtárból 143, 149, 151. 148, 133, 141, 154. 3.40. Lacombe, Le patriotisme 1.35. Vámbéri, Vázlatok közép Ázsiából 1.60. Mourai és Gr. Rajzok a francia politikai életből 0.60. Ouida, Egy kis faczipó 0.40. Arabok 0.20. Vasárnapi Ujság 1882. jul—dec. 1883. jan—dec. 12.20. Hoffer, Francia nyelvten 0.45. Jókai, Mire megvénülünk 1.60. Verne, Robinsonok iskolája 1.60. Manzoni, A jegyesek 2.80. Feuillet O. Egy szegény ifjú története 1. Kis lap 5.60. Utazások könyvtára 5. Ajándék: Eendrődi, Falusi álmok, Erkmann Chatrian, Életképek. Józsika M. Egy igaz ember. Szász Károly, A versszavalás. Nagy Sándor, Gyorsírászati könyvtár,

Természettudományi Közlöny 1875. (E hat példány Rucinszki Lajos ajándéka.) Forster, Parabeln (Benedek B. VII. o. t. ajándéka). 3 db Gáspár, Magyar olvasók. IV. r. Jónás, Német nyelv I. II. r. 3 db. Sárospataki Kis földrajz. 2 db Buza-természetrájk. (Az Udvarhely megyei népnevelési egyesület ajándéka)

3. Természetrájkai gyűjtemény gyarapodása.

Canis fam. csontváza 20. Ovis aries koponya szarvval 5·50.
Cervus dama koponya agancscsal 12.

4. Földrajzi gyűjtemény gyarapodása.

Chavanne, Wandkarte v. Asieu 11.

5. Geometriai gyűjtemény gyarapodása.

Távlattani model. Kartonból készült egyenes körkúp (síkmetszésekkel). Ferde kúp kristályüvegéből. Körző és háromszög. Ára 42 frt.

6. A kémiai szertár póllása és gyarapítása.

Savak 4·46. Alkaliak 6·60. Calcium és Natrium sók 4·20.
Bensolvegyek 13·25. Analin-festékek 7·70. Szűrle-papírok 6·25.
Egy pipetta 1·11. Kaucsok-csővek és lemezek 3·60.

G) Egyéb adatok az isk. év történetéhez.

Lefolyt iskolai évünk szeptember 4-dikén nyitott meg s a tanítás 5-dikén kezdődött el. Az év-végi nyilvános vizsgálatok június 21—25-dikén, az érettségvizsgálatok 26 és 27-dikén tartottak meg; az utóbbiakon elnökül ngs Páll Sándor erdélyi tankerületi főigazgató ur, miniseri biztosul ngs dr. Abt Antal kolozsvári tud. egyetemi tanár ur szerencsélítették intézetünket. Az év-záró ünnep jun. 29-dikén folyt le.

Tanulóink magokviselete általában véve jó, szorgalmuk ki-elégítő volt. Jó magaviselet és szorgalomra ösztönző díjban részesültek a Dávid Antal Mózes-féle alapból a következő székely származásu szegény sorsu tanulók: Bodor Károly (VIII. o.), Hosszu Lajos (VIII. o.) 50—50 frtban; Bartos Lajos (VI. o.), Bencez

Zsigmond (VII. o.), Benedek Béla (VII. o.), Finta Lajos (VII. o.), Hosszu Jenő (VII. o.), Kassai Gábor (VI. o.), Szabó István (VII. o.), Szabó István (V. o.), Szász Ferencz (III. o.) 25—25 frtban; Balázs Géza (I. o.), Bencze Béla (IV. o.), Benczédi Dániel (I. o.), Buesi Imre (III. o.), Hollandai Pál (III. o.), Kassai János (VI. o.), Kovács Domokos (II. o.), Kőkösi Albert (I. o.), Kővecsi Ábel (IV. o.), László Domokos (II. o.), Molnár Sándor (II. o.), Monoki József (II. o.), Orbán Ferencz (IV. o.), Pálffy Gyula (VI. o.), Patakfalvi Domokos (I. o.), Rác Ákos (I. o.), Sólyom Albert (VI. o.), Szász Mózes (I. o.), Török Ferencz (II. o.), Vass Árpád (V. o.), Zsigmond Béla (VI. o.), Pisztora Gyula (II. o.) 12 frt 50 krban. Czikó Sándor (I. o.) és Csató Béla (III. o.) 100—100 frtos csikmegyei ösztöndíjt élveztek. Az udvarhelymegyei ált. népnevelési egyesület Előkészítőnk tanulóinak segélyezésére 1882/3-ban 10 frtot kegyeskedett juttatni. Fogadja érte e helyt is az Igazgatóság köszönetét.

Szegényebb sorsú tanulók számára a lefolyt isk. évre is szervezve volt az együttlakás. Szervezetét alább H) alatt láthatni. Az együttlakásra fölvettek nevei fennebb a névsorban. D) alatt jelezve vannak. A felügyelettel az együttlakást fenntartó megyei és városi hatóság, rendszeresített tiszteletdíj mellett. Barabás Domokos okleveles tanárt bízta meg, a ki egyszersmind rendes fizetés mellett a testgyakorlást is vezette, s ezenkívül intézetünknel az Előkészítő osztályban több tárgy tanításával is foglalkozott.

Az egészségi viszonyok kedvezők voltak. A tanulók között semmiféle járványos betegség nem uralkodott.

Az együttlakás betegeit dr. Mezey Ödön, dr. Ráczkői Sámuel orvos urak méltatták díjtalanul gyógyítani. Fogadják az Igazgatóság hálás köszönetét nemeslelkű fáradozásaikért.

Ez évben alakított ifjúsági dalkör tagjai voltak: (I. tenor) Székely Árpád, Bodor Károly, Kovács Dénes, Szász Ferencz, Szabó Vazul, Ádám Béla, Hosszu Jenő, Diemár Ernő, Finta Lajos, Schuster János. (II. tenor) Falla Génes, Kassay János, Benedek Béla, Roth György, Hain Győző, Pálffy Gyula. (I. bassus) Flórián János, Joó István, Hosszu Lajos, Gyarmathy Mózes, Tolán Vikentia, Szentes József, Schaffberger Gusztáv. (II. bassus) Kiss Dániel, Tompa Károly, Koncz Aurél, Solymosi Lajos, Pfuntner Károly, Bartos Lajos. Összesen: 29 működő tag.

Bevezetőleg a hangjegyek tanítottak, a felosztás, rhythmus, különös tekintettel a magyar zene rhythmusára. Betanult és az év végén tartott ünnepélyen előadott darabok voltak: Hymnus (Erkeltől), Szózat (Erkeltől), Édes lánykám... (Huber Károlytól, versenydarab), Népdalok (Huber és Bartalus átíratában) stb.

Hetenként 3 óra tartatott, melyek közül a 2 első órákban egyes szolamok szerint, a 3-ikban összp próbák tartattak.

A tanulók zenekara fenállásának nyolczadik évében Dr. Vajda Emil tanár felügyelete alatt a legszebb sikerrel működött. Tagjai voltak: Florián János, Joó István, Kiss Dániel, Schaffberger Gusztáv (VIII.). Benedek Béla, Balla Dénes, Finta Lajos (VII.). Pfundtner Károly, Soliom Albert, Pálffy Gyula, Roth György, Kassay János (VI.). Hain Győző (V.). Schuster János (III.). Stummer Gusztáv (I.). — Kozák Márton karnagy vezetése alatt, következő 11 új darabot tanultak: 1. Somhegyi Mórtól „Gyöngyvirág,” keringő. 2. Strauss F.-től „Nord und Süd,” polka française. 3. Losdorffertől „Husvéti tojás,” csárdás. 4. Waldteufel Emiltől „Dolores,” wäzzer. 5. Stauss F.-től „Was sich liebt, neckt sich,” polka française. 6. Aggházi Károlytól „Sárosi nóta,” csárdás. 7. Ouverture v. / V. Bellini „Die Nahtandlerin,” opera. 8. Zathureczky alvezredes Indulója. 9. Népdalok. 10. Lendvay Gyulától „Ujra,” csárdás. 11. Strauss F.-től „Violetta,” polka française.

Nyilvánosan zenéltek 3 színházi előadáson Ebből 1. a Veres ker. egylet és 2. a zenekar javára. Ezen kívül voltak 4 nögyleti munkaestélyen.

A tanári kar elhatározta, hogy 1881/2-ik évtől kezdve az évi kimutatás a zenekar vagyona állásáról évenként utólagosan közzé tétessék. Eszerint a zenekar bevétele volt az 1881/2-dik iskolai évben 339 frt (és pedig a reáliskolai tanárkartól 74 frt 82 kr. tanulóktól 63 frt 40 kr. a mükedvelői előadások jövedelme 114 frt 73 kr, szinpad kikölcsonzéseért bejött 75 frt s a takarékpénztárba tett töke kamatja 11 frt 42 kr); kiadás volt: (karmester fizetésére 107 frt, zeneszerek javítására 20 frt 92 kr, könyvtárra 14 fit); összesen 141 frt 92 kr; a pénztári maradék tehát 197 frt 45 kr. Ehhez adva a megelőző évi pénzösszeget, a takarékpénztárba betett összeg az 1881/2-ik év végén 317 frtra rugott. E szerint a zenekar vagyona az 1881/2-ik évben ál-

lott: 317 frt készpézből, 44 frt értékű könyvtárból, 82 frt értékű hangszer-gyűjteményből s 526 frtra becsült szüpadai készletből.

Az igazgatóság köszönetet szavaz mindazon urak és urnőknek, kik egyenes támogatásuk által a zenekar jóvedelmének szaporítására közreműködtek, névszerint az 1881/2-ik évben tartott műkedvelői előadásokon mint szereplők: Madarász Veronika, Koncz Irina és Lotti. Ugron Rózsika, Dobolyi Gizella és Gergely Mariska kisasszonyok; Sinkovics Józsefné és Laukó Albertné urnők; Váro Ferencz, Hlatki Miklós, Farkas Károly, Bagdi Imre, Solymosy Endre, Laukó Albert, Fankovics Gyula, Sinkovics József, Koncz Ármán, Kovaliczki Antal, Barabás Domokos és Diemár Ernő urak. Ugyanezen előadásokon segílyt nyújtottak közreműködésükkel: Diemár Károly, Szobotka Rezső és Pálffy Károly urak. Fölül fizettek: Daniel Gábor 3 frt 50 krt, Dr. Kassay Albert 1 frt 50 krt, Szobotka Rezső 1 frtot, Gyertyánffy Albert 50 krt.

Ezen kívül a város és a vidék művelt közönségének iskolánk iránt való érdeklődéséről, a tanároknak az intézet érdekében kimutatott áldozatkészségéről, a hatóságoknak s felsőbbségnek iskolánk iránt tanusított gondosságáról mint mindig, ugy ez alkalommal is hálával emlékszik meg az Igazgatóság.

Tanárok irodalmi dolgozatai: *Hlatky Miklóstól*: „A tanterv revisioja“ (Közoktatás) és „Meteorologiai közlés“ (ezen Értesítőben); *Laukó Alberttől*: „Jablonszki összehasonlító földrajzának bírálata“ és „Földrajz a reáliskolában“ (Közoktatás). *Dr. Vajda Emil* „Dr. Bergmann Fr. V. Uj alliteratiói elméletének magyarázata, alkalmazása és jelentősége a magyar és ó-german nyelvek költészetében“ (ezen Értesítőben).

H) Értesítések a jövő isk. évre.

I. A székely-udvarhelyi állami főreáliskolában a jövő iskolai év szeptemberhó 4-dikén nyitattik meg; a tanulók az intézetbe a megelőző három napon vétetnek fel. A tanítás 5-dikén (szerdán) kezdődik meg.

Az ismétlő- és felvételi-vizsgálatok a beiratás napjain tartatnak. Egyébiránt a felvétel a mult évi iskolai bizonyítványok alapján történik. Ismétlő vizsgálatra kizárólag azok állhatnak, a kiknek

csak egy tárgyból van elégtelen osztályzatuk. Az előkészítő osztályba a tanulók vizsgálat alapján vétetnek föl az elemi és népiskolákból.

Díjak. Az előkészítő osztályba való felvétel, s benne a tanítás teljesen díjtalan. A reáliskola osztályaiba lépők egyszer mindenkorra 2 frt 10 kr beiratás díjat fizetnek, s ezen fölül évenként 1 frtot a „tanulók könyvtára“ számára. A „tandij“ egész évre 18 frt, mely két részletben, félévenként előre fizetendő be. A szegénysorsu tanulók, ha kellő magaviselet s a tanulásban jó igyekezetet tanusítanak, kérelem folytán, a nm. kormánytól „tandíjmentességet“ nyernek, melyre mindaddig számot tarthatnak, míg ugyanilyen tanulói minőségökben megmaradnak. A mult isk. évben a „tandij“ minden illetékes kérelmezőnek elengedtetett.

Hogy intézetünk egyes növendékeinek, a kik esetleg oly pályára kívánának lépni, melyen a latinnyelv ismeretére szükségök van, alkalmuk legyen e nyelv megtanulására: a nmélt. vall. és közokt. minist. 1881. évi 12525. sz. intézménye folytán reáliskolánknál az 1883/4-ik isk. évben is két rendbeli latinnyelvi tanfolyam nyitattik meg, egy a haladó, más a kezdő önként vállalkozó tanulók számára, heti 4—4 órával. Ezen ingyenes tanfolyamokat a tanárkarnak latinnyelvtanításra képesített tagjai fogják vezetni.

A szülők megkeresésére, kik gyermekeiket az intézetbe szándékoznak adni, az igazgatóság szivesen ad tüzetesebb értesítéseket, s jelesen utbaigazításokat tanulók tisztességes teljes ellátásra (havonként 15—18 frtért) vállalkozó családok iránt.

III. A nmélt. m. kir. vall. és közokt. ministeriumnak 1874. évi 14434. sz. intézménye folytán a székely-udvarhelyi állami főreáliskolánál a **Dávid Antal Mózes-féle alap** kamataiból az 1883/4-ik isk. évben is 600 forint fog, 50-, 25- és 12 forintos ösztöndíjakul kiosztatni, melyekre ezennel pályázat hirdettetik.

Felhivatnak tehát azok, a kik ilyen ösztöndíjat elnyerni óhajtanak, hogy a) székely származásukat, b) szegénységöket és c) a reáliskola osztályai akármelyikébe való felvételökre megkívántató tanulmányaikat igazoló okiratokkal felszerelt, s a nm. m. kir. vall. és közokt. ministeriumhoz czimzett folyamodványukat f. év októberhó 1-ig a székely-udvarhelyi állami főreáliskola igazgatóságához nyujtsák be, az elkésve érkező folyamodványok csak különös figyelmet érdemlő okokból vétethetvén tekintetbe.

Héjja Endre, s. k.

a sz.-udvarhelyi kir. állami főreáliskola
igazgatója.

III. Udverhelymegye, s beléje kebelezett Udvarhelyváros törvényhatóságai a székely-udvarhelyi állami főreáliskolába járó 60 szegénysorsu tanuló számára az 1882/3. iskolai évre is ingyenlakást ajánlanak föl, melyben a tanulók ágyfát, asztalt, széket, fűtést és világítást ingyen kapnak; egyéb apróbb közös szükségek költségeit a lakásra fölvelt tanulók közösen viselik. Nevelői felügyeletről a nevezett törvényhatóságok gondoskodnak.

Ezen javadalomért a reáliskola osztályaiba lépő oly szegénysorsu tanulók folyamódhatnak, a kiknek iskolai bizonyítványuk elégséges, erkölcsi magokviselete pedig jó; folyamódhatnak továbbá az előkészítő osztályba a népiskolából jövő szegénysorsu tanulók is, hogyha az év elején felvételi vizsgálatot kiállanak. A folyamodványok az „udvarhelymegyei és udvarhelyvárosi reáliskolai bizottsághoz“ intézendők, mely az isk. igazgatóság ajánlatai alapján eszközli a fölvételeket. A folyamodványokhoz okvetetlenül hozzányelendő a szülők vagyoni állapotának kimutatása is. Oly folyamodók, a kik netalán jobb vagyoni állapotuknál fogva teljes ingyenességet nem vehetnének igénybe, fölvetethetnek ugyan, de csak 5 o. é. frt évi díjért. A folyamodványok f. év augusztushó végéig a fentírt bizottsághoz benyújtandók.

A kik a lakásra fölvetetnek, hogy helyöket megkaphassák, szeptemberhó elején jelentkezni kötelesek az együttlakásra közvetlenül felügyelő tanárnál, Barabás Domokos urnal, az együttlakás helyiségében.

Megjegyzések. Az együttlakással együttélkezés (ekspó) ismeretes rendszere van kapcsolatban, melyben 10—12 legszegényebb tanuló ingyen nyer részt; ezek a közös költségek fizetése alól is fölmentetnek. Ezért viszont kötelesek lesznek a közös ebédekert behozni, valamint a lakószobákat tisztán tartani, s a szükség vizet ellátni.

15 o. é. frt díjért az előkészítő vagy a reáliskolai osztályokba lépő bármely jó magaviseletű tanuló fölvetethetik — kívánat folytán — az együttlakásra, kivétel nélkül ugyanazon jogok és kötelekességek mellett, mint a szegénysorsuak. Ezeknek is a fentírt bizottsághoz kell augusztushó végéig bejelenteniök kívánságukat.

Dr. Török Albert. s. k.
 alispán; a reáliskolai bizottság elnöke.

Figyelmeztetjük a tisztelt szülőket és iskolánk barátait „Értesítőnk“ utolsó cikkére: a jövő tanévre szóló értesítésekre.